

Nejen Mnichov 1938

Umělci proti době, vzepření se vůči osudu!

Společný projekt Plzeňské filharmonie,
Ústavu pro studium totalitních režimů,
Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara
Západočeské univerzity v Plzni
a Českého rozhlasu Vltava

26. září 2018

Umělci proti době, vzepření se vůči osudu!

Program koncertu 26. 9. 2018 v 19:30

Jaroslav Ježek: Symfonická báseň

Jaroslav Křička: Vlasti!

(Tři hymnické zpěvy na slova Jaroslava Kvapila, Zdeňka Knittla a Karla Hynka Máchy)

Bohuslav Martinů: Serenáda pro komorní orchestr, H 199

Přestávka

Pavel Haas: Studie pro smyčcový orchestr

Antonín Dvořák: Biblické písně, op. 99

(výběr z cyklu – č. 1, č. 4, č. 7)

Bedřich Smetana: Libuše

(finále opery Prorocství Libušino)

Účinkují:

Ivana Veberová: soprán

Roman Janál: baryton

Chuhei Iwasaki: dirigent

Plzeňská filharmonie

Tomáš Ille, Martin Tichý: dramaturgie

Martin Tichý: scénář průvodního slova a vizualizace

Dobou dokumentů a příběhu provede Svatopluk Schuller.

Český rozhlas Vltava odvysílá v úterý 2. 10. od 21.15 záznam koncertu.

Koncert se koná ve spolupráci s Fakultou designu a umění Ladislava Sutnara Západočeské univerzity v Plzni.

Zvláštní poděkování za dohledání provozního materiálu Zpěváckému spolku Hlahol v Praze (za party a rukopisy) a Městské knihovně v Praze (za partituru a klavírní výtah).

Prostor Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara ZČU, Univerzitní 14, Plzeň

Nejen Mnichov 1938

Budiž tento text vnímán jako esej, přemýšlení o minulosti.

*Za sto let možná děti našich dětí
svým dětem budou teskně vyprávěti
o šedém ránu čtrnáctého září,
navěky označeném v kalendáři.
To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě...*

*Evropo, Evropo, až zvony rozhoupají,
měla bys první být mezi těmi, kdož lkají,
Evropo hrozná nad meči a děly,
ve světle svící, jež se rozhořely.
To kalné ráno, to si pamatuj, mé dítě.*

V oněch kalných dnech po smrti Tomáše Garrigua Masaryka, kdy měla slovy básníka Evropa lkát, Edvard Beneš, druhý prezident Československé republiky, pronesl smuteční řeč, z jejíhož obsahu bylo zřejmé, že si je vědom toho, že otázky sociální a zejména národnostní budou napříště rozhodovat o osudu Československa. Tuto řeč formuloval jako výzvu, *abychom v harmonii mezi sebou, v dobré vůli a přátelství ke všem sousedům i všem ostatním národům v Evropě a ve světě budovali svůj státní organismus a svoji politickou, sociální a národnostní spolupráci tak, že bychom vytvořili z tohoto svého místa v Evropě dokonalý, harmonický, sociálně, národnostně a politicky spravedlivý stát, jenž bude hoden toho, který nám právě odchází, jenž bude mezi státy tím, čím byl Masaryk mezi námi, a tím, čím byl Masaryk ostatnímu světu...* A zároveň před rakví svého velkého předchůdce složil cosi jako slib: *Volám Vás všechny bez výjimky, od leva do prava, od poslední vísky až k tomuto hlavnímu městu, od Aše až k Jasině... Presidente-Osvoboditeli, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme.* Jak ale v době zářijové krize roku 1938, jež vyvrcholila konferencí čtyř velmocí v Mnichově, tento muž, který se podle TGM nejvíce zasadil o vznik samostatného Československa, dostál svému slibu – zvláště když onen závazek nabyl v té době takřka existencionálního rozměru?

A s touto otázkou se pojí další: O jaký odkaz prezidenta Osvoboditele se vlastně jednalo? A jak dalece byl tento odkaz spojen s Československem, státem sotva dvacet let „mladým“? Vždyť na jaře 1938 začalo být více než zřejmé, že nejen samotná existence Československa, včetně jeho – vyjádřeno dobovou formulací – demokratické a sociální formy, není zdaleka tak samozřejmá, jak ještě v červnu 1937 věřil prezident Beneš, když podle svého zvyku

To, co by u jiné osobnosti vyznělo jako klišé, platí u Edvarda Beneše měrou vrchovatou. Jako státník byl vystaven velkým zkouškám a za to, jak v nich (ne)obstál, bývá dodnes jedněmi adorován, jinými příkře kritizován. Dějiny bývají nemilosrdné, lidský soud omylný, názory historiků nejednotné. Platí však, že Benešovu osobnost nelze nejen v československých dějinách přehlédnout. Na fotografii stojí prezident Beneš před rakví svého předchůdce v až symbolickém osamění. Foto ČTK

„mistroval“ – poučoval ministry vlády. On sám by jistě podotkl, že tehdy až příliš optimisticky analyzoval mezinárodní a vnitrostátní situaci. Naděje z předchozích let, že si Československo udrží dobré vztahy s Německem a že německá menšina ocení pokusy o vnitřní smír, rozplývaly se na jaře osmatřicátého roku spolu se sněhem. A to Beneš spolu s jinými netušil, že po 15. březnu 1939 přestane být samozřejmá samotná existence národa.

Přitom vytčeným cílům obětovala československá vláda mnohé. Například označila anšlus Rakouska za interní záležitost mezi Vídní a Berlínem – ke spokojenosti nacistické garnitury, jež tento pro mnohé pokrytecký postoj se zadostiučiněním ocenila. A při řešení národnostních otázek vláda ČSR usilovně prosazovala nové národnostní „koncese“, spravedlivé k počtu a významu německé menšiny, největší z národnostních menšin v republice. Prezident Beneš se o ně začal zasazovat záhy po svém zvolení. Avšak jak se ukázalo, uprostřed střední Evropy scházel čas i dobrá vůle k rozplétání tohoto gordického uzlu, neboť se nejednalo pouze o vnitrostátní, a tedy dvojstrannou záležitost mezi Čechy a českými Němci. Otázka národnostních menšin začala přesahovat hranice Československa – stala se předmětem výsostného zájmu nacistického Německa a tím i záležitostí politik ostatních mocností, zejména Francie a Velké Británie. A právě jejich představitelé od poloviny třicátých let deklarovali připravenost jednat o „evolučních změnách“ v zájmové sféře Německa, kterou vymezily ve střední Evropě...

Ukazovalo se tedy, že pravdu měl Masaryk, napsal-li: *Česká otázka je buď otázkou světovou, anebo jí vůbec není*. Vždy však záleželo a vlastně dodnes záleží na tom, kdo, jak a s jakým záměrem či cílem tuto otázku nastolí a zformuluje. A jak napsal v polovině dvacátých let, tedy v době, kdy národnostní otázky byly všeobecně považovány za vnitrostátní, Emanuel Rádl, biolog, filozof a žák Masarykův, též *národnostní otázka je moderní světovou otázkou*.

Československo a čechoslovakismus

A přitom před dvaceti lety zdálo se býti vše jinak. Na troskách Rakouska-Uherska vznikl nový stát, jehož budoucí prezident ještě před jeho ustavením deklaroval republikánskou a demokratickou formu vlády. A nikoliv náhodou jej spolu se svými spolupracovníky Edvardem Benešem a Rastislavem Štefánikem budoval na bázi čechoslovakismu, dnes tak snadno kritizovaného a vysmívaného. Stěží si však představit, jaký stát by vznikl po rozpadu Rakouska-Uherska pouze na území „starodávného“ Českého království, přesněji zda by vůbec mohl v rozsahu jeho historických hranic vzniknout životaschopný útvar. Neboť k principu sebeurčení národů, vytčenému americkým prezidentem Woodrowem Wilsonem, se odkazovali představitelé sudetských Němců, zakládající na podzim 1918 v pohraničních oblastech Československa „provincie“ Deutschböhmen (severní a západní Čechy) a Sudetenland (severní Morava a Slezsko) s tím, že jazykově a národnostně homogenně německá území Šumavy, Českého lesa, jižní Moravy a Novobystřicka budou připojena k nově „vzniklému“ Rakousku. Dokázali by čeští politici zdůvodnit existenci byť nového, ovšem ale pouze českého státu, v němž by spolu s necelými sedmi miliony Čechů muselo žít

více než tři miliony Němců? Nalezli by sílu je k tomu nikoliv donutit, nýbrž přesvědčit? Vždyť stěží možno uvěřit, že by nový stát při odporu této „menšiny“ udrželi v historických hranicích. A právě ve vyšší ideji čechoslovakismu, jakkoliv v daném případě vykonstruované, a tedy i účelové, našli političtí představitelé nového státu oporu. Zejména u politické reprezentace vítězných mocností – státníků, ministrů a především mezi jejich tajemníky a sekretáři, kteří vypracovávali příslušné podklady a memoranda pro jednání. Většinu z nich se podařilo přesvědčit o smysluplnosti a životaschopnosti Československa, v němž „státní“ národ má dostatečnou většinu. K ní dopomohla právě idea čechoslovakismu, díky níž se „kmen“ národa, srostlého prý ze dvou větví, rozrostl o mohutnou haluz, čítající téměř dva miliony Slováků. To zvětšilo proporce mezi novým „československým“ národem a německou menšinou, která ale i tak tvořila přibližně 27 % obyvatelstva republiky (podle sčítání provedeného v roce 1921 žilo v českých zemích 9 815 999 osob, z toho 68,5 % Čechů a 30,3 % Němců).

Při troše prozíravosti se tehdy mohlo otupit ostří onoho staletého stýkání a potýkání se Čechů s Němci. Kdyby se Češi, ať již vedeni politiky, či puzeni příliš aktivistickými žurnalisty, nevyžívali v pozicích vítězů, vymezujících podřízený status poraženým, kteří se mají „báti spravedlivého hněvu“ nových pánů republiky. Kdyby čeští Němci během let docenili onen demokratický, v mnoha směrech v podstatě opravdu progresivní a slušný charakter státu, jenž garantoval jako málokterý jiný v Evropě rovnoprávnost občanů před zákonem bez ohledu na jejich původ a národnost, stejně jako rovnoprávnost žen (spojenou s volebním právem), a jehož čelní politici deklarovali trvalou starost a péči o sociální otázky a zákonodárství. Kdyby Češi nehleděli na Slováky s přezíravým paternalismem, při němž nedocenili, že východní část republiky byla prosta animozit mezi místními Němci a „Čechoslováky“ a že „původnímu lidu“ pod Tatrami nehrozil pod tlakem maďarizace zánik. Kdyby nepodlehli tomuto sebeklamnému a přitom povýšeneckému mýtu, snad by si uvědomili, že se podílejí na modernizaci a emancipaci celé slovenské společnosti, jež i díky tomu bude v příští generaci bez vyžadované a vyčítavé vděčnosti žádat více než autonomii...

Příliš mnoho kdyby podmiňovalo úspěch, u jehož předpokladu se myslelo, že nebude dosažitelný bez půlstoletí klidného vývoje. To však nebylo světu, Evropě, natož Československu dopřáno. Z mnoha příčin tu nevznikal během dvacetiletí stát, jehož občané, v pravém slova smyslu tohoto označení, by se identifikovali s hodnotami přesahujícími nacionální či etnická hlediska. Stát postavený na ideji spojující bez rozdílů všechny národnosti. Jak doufal Masaryk, když v jednom svém spise za Velké války napsal: Němci i Maďaři vyšinou se na vyšší stupeň politické mravnosti, jestliže budou donuceni vzdát se vykořisťování ostatních národů a sloužení zpátečnické dynastii, předpokládaje přitom, že neménší výše občanské mravnosti již dosáhli Čecho/Slováci. O takovém státě snil nejen on, ale i například již zmíněný Emanuel Rádl, který příkře odsuzoval zbytečné a škodlivé projevy českého nacionalismu – považoval je za důkaz české malosti. A právě těmito svými myšlenkami rozčiloval nejen běžné čtenáře. Rádl rozněcoval také své kritiky, neimponoval jim. A tak někdy až příliš lehce přehlíželi jeho dílo, jež ale v čase obstálo. Rádl prorocky upozorňoval na ideu společného státu, již mají dobrovolně sdílet všichni občané. Pouze takový stát mohl být funkční a silný, odolávající krizím.

Právě tyto krize, jak hospodářské, tak politické, trvale destabilizovaly poválečné uspořádání. Versailleský mír nejenže neuspokojoval ty, kteří jej z pozic vítězů diktovali, navíc traumatizoval poražené. Dvě ze čtyř největších evropských mocností, republikánská Francie a konstitučně monarchistická Velká Británie, sice zvítězily, avšak vedly válku, již si nemohly dovolit. Staly se dlužníky USA a navíc si byly vědomy, že bez zaatlantického spojení by nedosáhly porážky císařského Německa – další mocnosti starého kontinentu, jejíž nejen politické elity, nyní již republikánského státu, se nesmířily s diktátem vítězů. Carské Rusko se rozpadlo a zaniklo v chaosu války... Změny, k nimž došlo zejména v Evropě v posledních dvou letech válečného konfliktu, vedly Tomáše Garrigua Masaryka k tezi, podle níž svět procházel světovou revolucí, směřující po pádu teokracií k demokratickým, a tedy pokrokovějším formám vlády. Očekávaný věčný mír, diktovaný však až příliš různorodými zájmy vítězů, k nimž se počítali i čelní představitelé Československa, začal příliš záhy korodovat.

Zkušenosti ze strašlivých čtyř let Velké války silně traumatizovaly většinu evropských společností a po celé následující dvacetiletí uvozovaly jejich politické konstelace. Vlády Francie a zejména Velké Británie z nich vyvodily jednoznačný závěr: již nikdy nepřipustit takovou katastrofu. Nejprve toho chtěly docílit neměnností poválečného uspořádání, po několika letech připravenosti jednat o jeho modifikacích. Výmarské Německo od počátku usilovalo nejprve o revizi versailleských smluv, po nástupu Adolfa Hitlera k moci pak o jejich faktickou likvidaci. Bolševici v sovětském Rusku (SSSR) se nejprve soustředili na stabilizaci získané moci, posléze na získání mezinárodního uznání a v neposlední řadě usilovali o návrat na světové politické kolbiště, ve smyslu snahy stát se mocenským činitelem nejen evropské politiky. V tomto směru přizpůsobovali postup (taktiku) tradičním cílům (strategii), až podivuhodně přitom respektující původní mocenské zájmy carského impéria a navazující na ně.

Krátké hospodářské oživení ve dvacátých letech vedlo ke stabilizaci politických poměrů v Evropě, kterou však i nadále obcházely strach z dalších konfliktů a válek. Nejen na půdě nově vzniklé Společnosti národů se jim prostřednictvím odzbrojovacích návrhů a konferencí snažili předejít významní diplomaté oné doby, k nimž byl po jistou dobu počítán i Edvard Beneš, ministr zahraničí Československa a jeden z členů Rady Společnosti národů. Hospodářská konjunktura umožnila standardizaci a oživení mezinárodních styků mezi jednotlivými státy, jejichž státníci se snažili za příhodné konstelace vyřešit přetrvávající animozity mezi vítězi a poraženými, zejména mezi Francií, Velkou Británií a Německem. Ambivalentním symbolem těchto nadějí se stalo Locarno. V tomto švýcarském městě došlo k podpisu rýnského garančního paktu mezi vládami Německa, Velké Británie, Francie a Belgie, v němž si tyto státy vzájemně garantovaly neměnnost hranic. Zdánlivý úspěch však bedlivému pozorovateli zjevoval nejednu slabinu. Německo sedm let po skončení první světové války garantovalo tyto hranice nikoliv jako poražený, nýbrž jako suverénní stát. Přitom se ale zavazovalo dostát něčemu, co bylo vlastním smyslem versailleských smluv. Navíc tu jeho diplomaté a politici jednali jako rovní s rovnými se svými kolegy, a to nikoliv pouze se zástupci malé Belgie, nýbrž s delegáty vlády Jeho Veličenstva a Francie, považované v té době za prvořadou evropskou mocnost. O tom, že tu příslovecné přání bylo otcem myšlenky, svědčí to, že se francouzským

Snad žádný jiný stát velikosti Československa, případně i mírně větší, neměl v roce 1938 tak dobře vyzbrojenou a silnou armádu. Bohužel její modernizace a reorganizace začala příliš pozdě na to, aby byla v září 1938 připravena plně hájit integritu státu, jehož dlouhé hranice odborníci považovali za prakticky neubránitelné. Ve výzbroji československé armády chyběly nejdůležitější druhy zbraní, zejména protiletadlové a protitankové prostředky. Foto archiv Jaroslava Čvančary

diplomatům kvůli nezájmu Velké Británie a odporu Německa nepodařilo prosadit garanci východních hranic, tedy těch mezi Německem a Polskem a Československem. Přitom bylo již tehdy zřejmé, že velmocenské postavení Francie v Evropě je přímo úměrné tomu, jak silné bude její postavení ve střední Evropě a jak se jí podaří podporovat a tím i prosazovat zájmy středoevropských spojenců. Otázkou však zůstává, zda v Evropě od 16. října 1925 explicitně existoval přinejmenším dvojí druh hranic – ty garantované a ty, o nichž se z podstaty neexistence garancí dalo prý jednat. Dnes víme, že bylo pouze otázkou času, kdy někdo otevře Pandořinu skříňku...

Nutno ovšem připomenout, že v roce 1928 dosáhly vztahy mezi Německem a Československem vrcholu vzájemného porozumění a nejvyšší představitelé obou států konstatovali, že mezi nimi neexistují podstatné spory. Postavení národnostních menšin považovali za vnitrostátní záležitost. Ostatně krátce předtím do československé vlády vstoupili představitelé československých Němců... Dodnes není zřejmé, zda by za jiné politické a hospodářské konstelace toto sbližování mohlo přerůst ve vnitřní integraci, ztotožnění se s republikou, nebo se jednalo o jakési příměří, čekání na příležitost. I tak ale konec dvacátých let sliboval stabilizaci politických a sociálních poměrů nejen v Evropě, vždyť i průměrná životní úroveň se ve vyspělých společnostech zvyšovala. „Černý čtvrtek“ 24. září 1929 znamenal konec těmto nadějím. Hospodářská krize otřásla zejména průmyslově vyspělými státy. Vedla v nich k sociálním pohybům a politické nestabilitě: ve Španělsku k občanské válce, v Německu pak k nástupu nacistů k moci. Na průmyslové Československo, ekonomicky a hospodářsky značně závislé na exportní politice, dolehla hospodářská krize obzvláště tíživě a nejvíce na obyvatele jeho pohraničí, tedy na československé Němce. Slovy historika zde *běsnila nezaměstnanost a bída daleko více než ve vnitrozemí*. A co hůře, na rozdíl od jiných států, v nichž došlo k hospodářskému zotavení již na přelomu let 1934 a 1935, v Československu průmyslová výroba až do mnichovské krize nevzrostla na konjunkturální úroveň z let 1929/1930. Milionům občanů se výrazně snížila životní úroveň, mnoho z nich čelilo chudobě a hladu. Byla to hrozná a destabilizující zkušenost, jež se vryla do paměti několika generacím. Podpora pro nezaměstnané byla přes nemalou snahu státu, obcí a podniků ve výsledku nedostatečná. I to ovlivňovalo ještě dlouho po druhé světové válce názory mnohých lidí na to, jak má či by měl fungovat stát a jeho instituce nejen v době krize.

Netřeba dodávat, že za této situace statisíce obyvatel v pohraničí vnímaly hospodářské těžkosti a s nimi spojený propad životní úrovně prizmatem národnostní příslušnosti. Přestože sociální pomoc byla všeobecnou záležitostí, mnozí sudetští Němci s útrpností poslouchali slova ministra pro zásobování lidu (výživy) Rudolfa Bechyně: *Ohromná milionová massa národa uvržena je do nelidské bída*, jakkoliv vyjadřovala upřímně projevenou účast s postiženými. Jistě tím ministr Bechyně nechtěl říci, že krize nezasáhla československé Němce či že její důsledky snášejí lépe, zvláště když opak byl pravdou. Vždyť podle odhadů onu „massu“ nezaměstnaných v republice tvořili ze dvou třetin právě oni. Při dobově striktním vnímání pojmu národ, vycházejícím z rasových teorií, se ale cítili ve své bídě opomenuti, k čemuž dopomohly i zkušenosti z předchozích let. Emanuel Rádl ve svých studiích přinášel ještě před vypuknutím hospodářské krize dostatek dokladů o české správě těžce postihující od vzniku republiky

československé Němce, zejména při pozemkové reformě, vnímané nejen vládními úředníky jako prostředek národnostního boje, při uplatňování zákona o menšinách, při propouštění, tedy v otázce nejen sociálně velmi citlivé. Nastavoval tak nepřijemné zrcadlo Čechům, dráždil a neimponoval. Jeho důsledné kritice neušel ani Masaryk.

Rádl požadoval plnou rovnoprávnost všech obyvatel republiky. Upozorňoval, že pouze takto se může zrodit cosi jako československé vlastenectví, samozřejmě neodvislé od myšlenky čechoslovakismu, ostatně již tehdy překonaného – jako vlastenectví k republice a její demokratické formě, jehož podstatou bude přihlášení se k tomuto nadnárodnímu a nadkonfesnímu státu jakožto ke svému, pokud ten bude plně hájit zájmy každého ze svých občanů, bez rozdílu pohlaví, rasy a náboženství. Analogii pro své pojetí státu a politického národa Rádl nacházel v anglosaské a americké praxi. To, co lze dnes po všech středoevropských zkušenostech a při vědomí toho, co bylo, vnímat jako utopii, mělo zároveň kořeny v bolzanovském pojetí zemského patriotismu, jehož podstata spočívala v soužití dvou jazykových větví jednoho kmene zemského národa, spojeného mimo jiné sdílenou zemí, dějinami a zájmy.

Rádl lze snad po všech výhřezech středoevropských nacionalismů vnímat jako utopistu (obdobně jako v tomto směru Bernarda Bolzana), nikoliv však jako filozofa, jenž se zhlédl v jednostranné či jednosměrné kritice. Ve své studii *O německé revoluci* se snažil porozumět vývoji v Německu poté, co se moci chopil Adolf Hitler. Podrobil v ní kritice nejen nacismus, nýbrž predikoval možný vývoj v Evropě: *Přijde-li [...] válka, bude strašnější než poslední; [...] prohrají-li tuto novou válku odpůrci Německa, byla světová válka vedena marně; vyhrají-li, bude Německo tentokrát roztrháno na kusy*. Záhy poté, co rozpoznal účelový nacionalismus sudetoněmeckých politiků, hájil Československo, jakkoliv nedokonalé, přesto však demokratické. Neboť právě v něm bylo možné kritizovat prezidenta, vládu a parlament; stěžovat si například v Londýně při jednání s tamními politiky, jak to učinil Konrad Henlein, na „zločiny Čechů“ a po návratu do republiky zasednout do lavice v parlamentu a debatovat s ministrem o připravovaných zákonech. Kdyby toto činil jakýkoliv muž v Německu, nezbylo by z něho podle tehdejšího poslance Bohumila Staška nic více než klobouk, kabát a hůl.

Od poloviny třicátých let se opakovaně ozývaly hlasy žádající pozastavit činnost Sudetoněmecké strany (SdP), čemuž však na konci svého prezidentského úřadu Masaryk nepřál. Nedošlo k tomu ani poté, co začalo vycházet najevo, že tato strana se stává nebezpečným Hitlerovým politickým nástrojem. Vždyť její vůdce Henlein již na konci roku 1937 prohlásil, že si přeje začlenění Čech, Moravy a Slezska do Německé říše. Důvodů k benevolenci bylo více. Jednalo se o nejsilnější politickou stranu v Československu, jež v roce 1935 se ziskem 15,2 % hlasů vyhrála volby. Nedostatek jejího státoporného („koaličního“) potenciálu však zapříčinil to, že zůstala v opozici. O jejím nedemokratickém charakteru není nutné pod tíhou důkazů pochybovat. Uvedme však ten dobově zřejmý. SdP sice reprezentovala značnou část československých Němců, nikoliv ale všechny. Přesto si počínala, jako by měla právo či povinnost hovořit a jednat ve jméno veškerého německého obyvatelstva v Československu. Československá

vláda SdP rozpustila až 16. září 1938, tedy až v době, kdy se tato strana výrazně podílela na přípravě a provedení puče v pohraničí, při němž zastrašovala nejen české obyvatele, nýbrž i ty Němce, kteří byli příslušníky jiných politických stran a případně zůstali jako antifašisté věrni Československé republice.

Emanuel Rádl se již v polovině třicátých let obával dalšího vývoje. I proto se ve studii *K politické ideologii sudetských Němců* obracel na německé spoluobčany s výzvou, aby se spolu s Čechy rozhodli pro velký úkol – budovat společný stát tak, aby nebyl formovaný či naopak rozbíjený rasovými teoriemi a zájmy, nýbrž aby byl budován na podkladě pokrokových idejí – zjednodušeně vyjádřeno na základě rovnosti, humanity a demokracie. Učinil tak s nadějí, že nemusí dojít k úplnému rozejití většiny československých Němců s republikou. Zůstal přitom věren svému přesvědčení, že stát, v němž zůstávají velké a kulturně významné menšiny pouhými hosty, třebaže trpěnými, není udržitelný.

Mnichov aneb velký ústup na východ...

*Viděl jsem slzy v očích žen
viděl jsem pěstě zatáté*

*Počkejte málo málo jen
však vy nás poznáte
Ty Francie sladká Francie
kde je tvá čapka Marianno
Sluneční štít tvůj prasklý je
a hanbou čpí tvé ano*

*Je noc a v krytech zákopů
tep krve země zní
za tebe světe za tu Evropu
stydí se voják poslední*

*Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali*

*Pole naše křičí Zrada
Lesy naše hučí Hanba
Řeky naše šumí Zrada
Hory naše bouří Hanba*

Emanuel Moravec byl svého času známý legionář, plukovník generálního štábu, novinář a publicista s názory velmi blízkými „politické skupině Hradu“, považovaný za upřímného vlastence. Také to ale byl muž, jenž po šoku z Mnichova prodělal vnitřní přerod a jeho jméno se následně v protektorátu stalo synonymem pro kolaboraci, v níž vynikal více než v tomto směru mezinárodně proslulejší Nor Vidkun Quisling. Právě Moravec zanechal své svědectví o setkání s Edvardem Benešem, s nímž se sešel poté, co československá vláda přijala mnichovský diktát: *Nalezl jsem ho polekaného, rozpačitého, bezradného a nejistého jako kluka po výprasku. To nebyl žádný panovník, žádný silný prezident. To byl drobný chytrák, na kterého si někdo došlápl. Nemluvil jsem s ním jako s hlavou státu a se svým vrchním velitelem, nýbrž jako s člověkem, který se na Pražský hrad dostal nedopatřením... Zasloužilý hrobník českého státu doktor Beneš [...] ješitný, třebaš ustrašený mužíček.* Takto charakterizoval vrchního velitele československé branné moci vysoký armádní důstojník, jenž o několik měsíců později nastoupil cestu na samé dno zrady, z něž nebylo návratu. Učinil tak s vírou, že na sebe sama „v úloze mouřenína“ uvrhl nemalé břímě.

Nebylo by tu snad třeba připomínat výše uvedená slova, ostatně tak často jinde citovaná, kdyby až příliš zřetelně nenaznačovala míru proměny, k níž došlo v Československu po mnichovské krizi. Většina tehdejší české společnosti zažila šok a každý se s ním vyrovnával jinak. Emanuel Moravec jako přímočaře uvažující voják vyvodil pro sebe z nové situace napříště již neměnný závěr – kdo chce v „nové“ nacistické Evropě přežít, musí nutně výt s vlky, v daném případě s hnědými nacionálně socialistickými predátory. Jiní si vlastní beznaděj vylévali na lidech, kteří reprezentovali to, co dodnes považujeme za étos prvé republiky. Jejich malomocenství snad ušel Masaryk, nikoliv však hodnoty a ideje, jež zastával a prosazoval. A nebylo-li možné pro velkou vážnost hanět jeho, ostouzeli toho, koho považovali za jeho nástupce, a to nejen v prezidentském úřadě. I na Karla Čapka pořádali štvance. Jistě za jeho *Hovory s TGM*, za *Matku*, *Bílou nemoc*, za vše, co hlásal a psal o demokracii a potřebě být si navzájem slušnými a dobrými lidmi. Nakonec uštváný a umírající o Vánocích 1938, nedožil se zatčení gestapem...

Dodnes onen čas beznaděje, také ale vzteku a nenávisti připomínají básníková slova o zradě, rozezvučující zvon. Vryla se do paměti několika generací, vytanou na mysl i lidem, kteří z tvorby Františka Halase znají jen velmi málo či vůbec nic. Přesto je historik Jan Tesař označil za *obehrávaný verš* a současně za velký podvod, přesněji za součást mýtu, jehož podstata tkví v *pseudoproblému*. Ten vystihuje tak častokráte omílaná otázka: *Měli jsme se bránit?* Ve své studii Mnichovský komplex dovozuje Jan Tesař absurdity spojené s touto otázkou. Jejich podstatu vystihl v úvaze: *Češi za první světové války projevíli jedinečné mistrovství ve své strategii dle Mistra Sua – držení měst na*

sibiřské magistrále dobyli měst Chebu, Komárna a Těšina; za druhé světové války brilantně aplikovali strategii, na níž stálo impérium britské – nehledě na porážky v bitvách vyhrávat války, pokud možno silami jiných (přičemž k tomu využili právě Britů, jejichž premiér si naivně myslel, že se české manipulaci, válce za české zájmy, ubránil); ale tyto „lächende Bestien“ (jak Čechům říkali Sudetoněmci) mají trauma právě z tohoto svého svrchovaného strategického mistrovství!

Ocenění hodná strategie se však kupodivu nestala předmětem národních legend. Místo nich se česká společnost po další desetiletí utápěla v traumatu, jehož nosným symbolem byla zrada Západu. I k tomuto kardinálnímu předmětu sebelítosti se Jan Tesař vyjádřil, a to se sobě vlastní ironií a sarkasmem. Je-li podle něho předmětem mýtu zrada na národě, jenž se chtěl bránit, je třeba se tázat, jaké podmínky k obraně vytvořili politici a vojáci republiky. Podle Tesaře však v tomto úkolu právě oni selhali. Jednak tím, že odvíjeli obranu republiky od spojení s Francií, od spoléhání se na její politickou a vojenskou pomoc, záštitu. Spolehli se přitom na ni tak důsledně, že podcenili výdaje na obranu republiky – a tím schopnost vybavit armádu moderní výzbrojí (zejména protiletadlovými protitankovými prostředky, dostačujícím počtem tanků a zavedením tolik potřebné motorizace).

Naopak značné finanční prostředky, stejně jako průmyslové kapacity státu, odčerpávalo budované opevnění. Také jemu se Tesař věnoval a upozornil na jeho dvojí nekonceptnost: v rozmístění a v předpokládaném užití. Generální štáb totiž ve shodě s vrchním velitelem branné moci koncipoval ústupovou strategii československé armády. Její koncepce vycházela z nezměnitelné premisy: obrana republiky má smysl, pouze pokud proti německému agresorovi zasáhne také spojenecká francouzská armáda, jež odčerpá síly protivníka. Do té doby musí zůstat zachováno jádro československé armády, jež bude ustupovat do východní části republiky – tedy k oblasti Karpat (výhodných k obraně, jak ukázaly vojenské operace na tomto území za druhé světové války). Po mobilizaci a útoku francouzské armády na západní hranice Německa a po překonání Rýna měla podle tohoto operačního plánu československá armáda přejít z obrany do protiofenzivy. Tomuto ústupu, jednomu z logisticky a organizačně nejnáročnějších manévřů, však nebylo podřízeno strategické plánování a výstavba infrastruktury – nedošlo k vybudování příslušných komunikačních spojení se Slovenskem (a to ani železničního spojení v podobě koridorů, ani spojení silničního, zejména v té době již citelně scházející dálnice). Převážně na hipomobilní trakci odkázaná armáda by se přesouvala po nevyhovujících komunikacích – pomalu a ve snadno napadnutelných kolonách.

Tesař při kritice krátkozrakosti politiků a generálů odkazuje na vizi Jana Antonína Bati (jehož ovšem v textu nejmenuje), přesněji na knihu *Budujme stát pro 40 000 000 lidí*, v níž slavný podnikatel mimo jiné žádal: 1. *Dát do pořádku vnitřní silniční síť, jak toho vyžaduje motorizovaná doprava.* 2. *Vybudovat této silniční síti páteř, která dopravně vytvoří státní jednotu.* Neuvádí však, kdy Baťa své návrhy publikoval – tedy rok 1937. Nutno připustit, že progresivně uvažující podnikatel tu svými úvahami nijak zvláště nepředcházel dobu, kdy měla být ústupová koncepce nasazení armády podrobena případné zkoušce, Tesař má však pravdu v tom, že za takovýchto podmínek nebylo snadné (a nejspíš ani možné) zajistit její spořádaný přesun. Zejména po anšlusu Rakouska, neboť právě tím došlo

Stráž obrany státu (SOS) – jednotky složené z příslušníků četnictva, finanční stráže a státní policie a posléze i dalších bezpečnostních a armádních útvarů – hájila hranice Československa proti bojůvkám freikorpsu. Při potyčkách a bojích od září 1938 do března 1939 zahynulo na 170 příslušníků československých jednotek včetně SOS a stovky jich byly zraněny. Přestože pod tlakem mnoha okolností kapitulovali, nevzdali se bez boje. Foto archiv Jaroslava Čvančary

k úplnému obklíčení českých zemí, a to s fatálním důsledkem. Obranné opevnění na hranici s Rakouskem však do té doby nebylo budováno, ačkoliv krajina kolem řek Moravy a Dyje přímo vybízela k nástupu nepřátelských vojsk.

Nejpozději v této době si Edvard Beneš uvědomil, že vojenská obrana Československa přestává být při plném obklíčení republiky možná. Československé diplomacii se navíc nepodařilo zajistit neutralitu Polska a Maďarska. Beneš také dobře věděl o pacifismu většiny francouzské společnosti a převládajícím appeasementu jejích politických elit, psychologicky přímo zabetonovaných za Maginotovou linií budovanou od roku 1929. S její výstavbou se, jak ukázaly operace v květnu 1940, obranyschopnost Francie nezvýšila, zato se však rozplývalo její mocenské postavení v Evropě, neboť miliony kubíků betonu s přímočarou zřejmostí symbolizovaly neochotu angažovat se za opevněnými hranicemi. Psychologickou válku již v této době vyhrál Adolf Hitler, když přikázal, aby demilitarizované pásmo v Porýní obsadil 7. března 1936 německý Wehrmacht, čímž porušil příslušná ustanovení versailleských smluv. Francie s Velkou Británií nedokázaly adekvátně reagovat, přestože Hitler byl připraven při jakémukoliv náznaku odporu okamžitě ustoupit. Jednalo se o další podlomení mocenského postavení Francie, neboť její armáda ztratila schopnost překročit Rýn, považovaný za největší přírodní překážku bránící dalším vojenským operacím na území Německa – a tím i případné plnění dohodových závazků, vyplývajících ze spojeneckých smluv mezi Francií, SSSR a Československem. Hitler se naopak přesvědčil, že taktika limitované agrese vůči Západu mu přináší výhody, a to bez užití vojenských sil, jež ostatně neměl v té době k dispozici. Již tehdy pochopil, že politici appeasementu jednají doslova pod kuratelou slabosti a strachu. Později toho dokázal několikrát využít.

Edvard Beneš si příliš dobře uvědomoval měnící se situaci v Evropě. Navenek sice zůstával optimistou, ale i po anšlusu Rakouska tušil, že politika appeasementu si zdaleka ještě nevyžádala poslední daň. Spojení Německa a Rakouska, třebaže pouze v celní unii, představovalo ještě před pár lety kardinální problém evropské politiky. Posilování Německa nepřála celá Evropa – nejen Francie, Velká Británie a Československo, nýbrž ani Itálie či například Maďarsko; vlády většiny těchto států dokázaly po léta zabraňovat nebezpečné „sjednocující“ politice říše. V druhé polovině třicátých let se však situace změnila, vytrácela se vůle představitelů největších evropských států adekvátně řešit vyvstávající problémy. V době prosperity a harmonického soužití by se jistě jednalo o vážené muže a patrně bychom si je pamatovali jako ctihodné státníky. Uzavíráním se do vnitrostátních problémů, ač jistě nemalých a nesnadno řešitelných, prokázali, že nejsou schopni řešit výzvy doby. Tedy čelit nebezpečí tak, aby ho eliminovali – a to v době, kdy k tomu měli prostředky a mohlo se tak dít formou jednání či pouze s mírným užitím síly. Politikou usmířování však dosáhli pravého opaku, zesilovali to, co nejvíce ohrožovalo bezpečí jejich občanů.

Většina českých a slovenských politiků hleděla na problémy v Evropě prizmatem vlastní logiky – pouze silné Československo dokáže udržovat ve střední Evropě mír a podporovat zájmy Francie. Nepochopili ale, že Francie před svými mocenskými zájmy preferuje bližší hodnotu – mír bez konfliktu s mocnějším a čím dál tím agresivnějším sousedem, nacistickým Německem. Zájmy Československa, s nímž Francie sdílela republikánskou formu vlády

Premiér vlády Jeho Veličenstva Neville Chamberlain se snažil vnímat Hitlera jako džentlmena. Uvěřil jeho slibu, že nároky v Sudetech vznesené vůči Československu představují poslední územní požadavek třetí říše. Pro dějiny se stal jedním z politiků ostudného appeasementu. Slovy Winstona Churchilla měla v září 1938 Británie na vybranou mezi válkou a hanbou; zvolila hanbu a bude mít válku. I proto se stala Mnichovská konference příkladem politické zaslepenosti a zbabělosti Velké Británie a Francie. Foto ČTK

a systém parlamentní demokracie, se zdály odporovat této zdánlivě sebezáchovné appeasementové maximě. Vlády Lidové fronty, složené z levicově orientovaných stran akcentujících v době hospodářské krize sociální hodnoty, přestaly v zemi galského kohouta vykazovat smysl pro mocenskou rovnováhu a s ním cosi jako pud sebezáchovy: vědomí, že hospodářská krize není odstranitelná bez toho, aby byla současně s ní řešena paralelně se projevující krize v mezinárodních vztazích.

Velká Británie se z podstaty své tradiční mocenské politiky odmítala angažovat ve střední Evropě, neboť považovala za přirozené, že tato část kontinentu patří do sféry vlivu Německa. Britští politici však už nerozeznali, do jaké míry byla Německá říše v této době již státem totalitárním. Dodejme však, že nacistické Německo samo sebe prezentovalo jako stát hospodářsky a sociálně úspěšný, zajišťující v regionu „svého vlivu“ stabilitu, v jejímž zájmu je nutné odstranit ohniska nepokojů – podle nacistické propagandy zejména „letadlovou loď bolševismu“, tedy Československo. Takto označovali nacističtí propagandisté ČSR po uzavření spojeneckých smluv se Sovětským svazem, k němuž došlo po trojstranných jednáních mezi Francií, ČSR a SSSR.

Edvardu Benešovi bylo v měsících po anšlusu Rakouska čím dále zřejmější, že případný mír bude ujednán na úkor Československa. Pochopil však také, jak tehdy již v důvěrných rozhovorech prezentoval a později napsal ve svých pamětech, že půjde o pouhé příměří, o odklad války, a že toto mezidobí bude muset Československo přečkat, aby po vypuknutí válečného konfliktu do něj vstoupilo po boku Spojenců. Mimo jiné si Beneš jako státník uvědomil, že bude třeba jistých obětí; 16. září 1938 povolal na Pražský hrad ministra sociálních věcí Jaromíra Nečase a představil mu jeden ze svých plánů na řešení „československé“ krize. S ním odletěl Nečas do Francie, kde ho prostřednictvím Léona Bluma předal francouzské vládě.

Tento plán, v publicistice a někdy i historiografii označovaný poněkud nepřesně jako Nečasův, spočíval v těchto bodech: Československo by mohlo některá území o rozloze cca 4–6000 km² postoupit Německu. To by naopak převzalo aspoň 1 500 000 až 2 000 000 německého obyvatelstva. Ve výsledku by tak nedošlo k vážnému ohrožení republiky. Z jednání měl Hitler zároveň pochopit, že to je poslední koncese, ústupek, za nějž nelze jít. Beneš přitom připomněl osud sociálních demokratů a Židů v Německu a Rakousku, včetně existence koncentračních táborů. Jednalo se mimo jiné o apel, srovnání rozdílu mezi demokratickým Československem a hitlerovským Německem.

Dodnes se vedou spory o podstatu tohoto plánu. Proč Beneš předjímal, ba přímo navrhoval odstoupení jistých území Československa ještě před konferencí v Mnichově? Navíc tak činil neústavním způsobem a bez konzultace s vládou. Je možné Benešův postup bagatelizovat či považovat za selhání, projev egoismu? Prý si totiž uvědomil, že po dvaceti letech se zbortily pilíře jeho politiky, zajišťující bezpečnost republiky – tedy spojení s Francií a později podíl na prosazování principu kolektivní bezpečnosti. Francii a její politickou reprezentaci chtěl podle některých odít do díla zrady poté, co seznal, že jako diplomat, politik a státník „zkrachoval“. Jan Tesař naopak

považuje Benešův krok za nanejvýš logický a státnický. Československo totiž prohrálo propagandistickou válku – nedokázalo v zahraničí prezentovat případný konflikt mezi sebou a Německem jako střet dobra a zla, boj demokracie s totalitou. Dále pak nebylo schopno se ubránit případné agresi bez toho, aby spojenecká Francie splnila své závazky. Obrana vedená spolu s dalším spojencem – se Sovětským svazem – také nepřicházela z mnoha příčin v úvahu (viz níže). Benešův návrh představoval strategický ústup do předem politicky vytyčených pozic. Zabezpečoval zachování státní suverenity a silné armády... Navíc toto řešení nebylo prosto onoho závazku prezidentu Osvoboditeli, jehož odkazu Beneš slíbil zůstat věren. Vždyť v jednom z bodů navrhoval sice transfer obyvatelstva (odstoupení území pod podmínkou, že by si vzal aspoň 1 500 000 až 2 000 000 německého obyvatelstva; nezaměňovat zde s poválečným odsunem a vyhnáním), ovšem s tím i zásadu, aby *demokraté, social[isté], židi zůstali u nás...*

Ovšem mezi plánem a jeho realizací se vyskytly značné disproporce. Zástupci čtyř velmocí Benešův návrh vnímali jako modalitu řešení sudetoněmecké (československé) krize, nikoliv jako maximum toho, jaký rozsah může republika ztratit, aniž by se stala ekonomickým, hospodářským a vojensky bezmocným vazalem Německa. Mnichovským diktátem ČSR odstupovala 41 098 km², tedy přibližně desetkrát více, než její prezident navrhoval. I tak však Beneš tušil, že přijetí podmínek jím samým navrhovaných by znamenalo rozhořčení nemalé části občanů Československa. Vyžádal si tedy patrně ultimátum od vlád Francie a Velké Británie, jejichž nóty mu předali velvyslanci těchto zemí ve velmi časných hodinách 21. září 1938. Československá vláda následně podmínky ultimáta přijala. Dodejme, že prozatím nebyl stanoven rozsah postupovaného území. V Praze *se konaly velké demonstrace v zájmu brannosti a obrany státu*. Z věty napsané krátce po Mnichovu nevyplývá masový, bezprostřední, zpočátku neorganizovaný charakter demonstrací. O den později podala vláda premiéra Hodžů demisi a došlo k ustanovení úřednické vlády generála Jana Syrového. Avšak ta již přijaté ultimátum neodmítla (neodvolala). Po celé zemi propukaly v pohraničí nepokoje, iniciované henleinovci a podporované ze strany nacistického Německa (včetně jednotek SA a SS). Adolf Hitler stupňoval své požadavky vůči ČSR, která podle jeho ultimát měla navíc uspokojit územní nároky Polska a Maďarska. Svým postupem tak rozladil distingovaného Chamberlaina. Vlády Anglie i Francie následně zaslaly Edvardu Benešovi nótu, podle níž *nadále nemohou doporučovat nemobilizovat čs. armádu*. Prezident jejich postup jednoznačně uvítal. Za této situace vyhlásila 23. září 1938 ve 22:15 československá vláda všeobecnou mobilizaci. Ta svým způsobem vstoupila do dějin vojenství jako jedna z nejlépe organizovaných a provedených.

A právě tehdy se podle Jana Tesaře začal rodit jeden z národních mýtů. Národ ve zbrani byl ochoten bránit svoji vlast, avšak nebylo mu to zradou Západu umožněno. Nutno ale zopakovat: vláda i nadále počítala s platností vyžádaného ultimáta, jež při řešení krize představovalo jednu z variant. Řešení, jehož modalitu navrhl Beneš z poznané nutnosti, při vědomí toho, že Francie není schopna plně dostát svým závazkům, dále pak z poznání, že Československo není na válku připraveno – kvůli nedostavěným pevnostem, kvůli reorganizaci a nedokončenému přezbrojování armády. Obé neúměrně vyčerpávalo hospodářské a finanční síly státu ze střednědobého hlediska

natolik, že se někteří národohospodáři obávali další ekonomické a hospodářské krize, přesněji bankrotu státu. A to před dokončením ambiciózních zbrojních a opevňovacích programů, na něž stát neměl dostatek finančních prostředků. Anšlusem obklíčené Československo se nemohlo úspěšně bránit ani v případě spojenecké pomoci. Patrně by jako prvé podstoupilo pozdější zkušenost Polska. Německá armáda by dosáhla rozhodujících úspěchů dříve, než by francouzská armáda adekvátně zasáhla a změnila poměr sil na obou frontách. Beneš spolu s československou generalitou považoval nastalou situaci za neřešitelnou – nechtěl vést národ do války, nechtěl po něm žádat neúměrné oběti s nejistým výsledkem. Zároveň tušil, že národ, přes všechnu deklarovanou vůli k obraně, není ve skutečnosti připraven podstoupit takové oběti. Již proto, že jej politická reprezentace, nevyjímaje prezidenta, zbytečně dlouho udržovala v nevědomosti a v iluzích.

Edvard Beneš navrhl zmíněnou alternativu a podle Tesaře cítil vážnost situace: [...] *jde o to, zda psychické síly tohoto lidu budou stačit na plán, který si on předsevzal a který zahrnuje na samém počátku velmi ošklivý ústup a potom vytrvalou věrnost principům nezávislého a demokratického státu.* Ovšem i prezident republiky byl šokován výsledky mnichovské konference. Právě rozsah územních ztrát, k nimž bylo Československo donuceno, vnímal Edvard Beneš jako zradu. Je již méně známo, že v mnichovské dohodě z 29. září 1938 stanovovala čtyři vyznačená pásma přibližný rozsah území, jež mělo být odstoupeno Německu. O velikosti pátého pásma měl rozhodnout mezinárodní výbor, podle smlouvy složený ze zástupců Německa, Francie, Velké Británie a Československa; přičemž zábor v pátém pásmu znamenal pro republiku další katastrofu.

Hitler již 4. října 1938 instruoval Ernsta von Weizsäckera, aby třeba i při použití nátlaku prosazoval v mezinárodním výboru toliko zájmy Německa. Jednalo se o územně a hospodářsky extrémně stanovené požadavky, likvidující jakoukoliv možnou samostatnost zbytku Československa, z něhož zůstalo hospodářsky a vojensky nesvéprávné torzo vydané na milost Německu. To si vymohlo ještě další zábor v takzvaném šestém, ve smlouvě neuvedeném pásmu. Zástupci Francie a Velké Británie s návrhy členů německé komise nanejvýš trpně souhlasili, majíce za to, že se tak do budoucna zbavují dalších problémů. Plán prezidenta Beneše, spočívající v dočasném politickém ústupu při zachování vojenské síly Československa, se rozplynul. Zůstala však zachována původní premisa, v ní se Beneš nemýlil. Naopak prokázal nemalou jasnozřivost při predikci budoucího vývoje: Adolf Hitler se nespokojí s těmito ústupky, ačkoliv je prohlašuje za své poslední v Evropě, která tak směřuje k válečnému konfliktu.

Hitler při jednání s Daladierem a Chamberlainem, stejně jako s dalšími západními politiky, v Mnichově došel k mylnému závěru: byl neochvějně přesvědčen o jejich slabosti a ústupnosti. Mýlil se však. Jmenovaní premiéři se snažili řešit krizi sice na úkor Československa, avšak s přesvědčením, že napravují některé z křivd versailleských smluv a naplňují přitom jeden z principů sebeurčení národů. Navíc vzali Hitlera za slovo v jedné podstatné skutečnosti: že se územními ústupky Československa naplňují poslední „mocenské“ požadavky říše. Československu za tuto oběť poskytli signatáři smlouvy satisfakci v podobě příslibu garancí hranic. Ze strany Hitlera a Mussolini-

Na 250 000 lidí se 22. září 1938 shromáždilo před parlamentem (dnes Rudolfinem na Palachově náměstí), kde protestovali proti přijetí anglo-francouzských návrhů na odstoupení pohraničních území s více než 50% podílem německého obyvatelstva (podle překonaného sčítání z roku 1910). Skupina poslanců založila Výbor na obranu republiky, v jehož čele stál dnes již zapomenutý Ladislav Rašín (syn Aloise Rašína), který se po okupaci zapojil do protinacistického odboje. Zemřel na následky věznění a perzekuce krátce před osvobozením vlasti. Foto archiv Jaroslava Čvančary

ho však nešlo o vážně myšlený příslib. Pro Francii a Velkou Británii to byla morálně nepříjemná blamáž, neboť po dokončení záboru nebylo již co garantovat. Torzo státu, z něhož si další díl urvaly Polsko a Maďarsko, bylo existenčně závislé na libovůli (či spíše nevůli) říše. Připomeňme, že tyto územní zábory ukrájaly z již bezbranného státu daleko více, než Daladier a Chamberlainem viděli na mapách předložených jim na konferenci v Mnichově. Po poznání stavu věcí přestal zástupce Francie závazek garancí záhy znepokojoval. Velká Británie s jeho potvrzením přestala počítat patrně až v listopadu 1938.

Začalo hledání viníků. Tomu, jak víme, neušel ani Edvard Beneš, jenž abdikoval 5. října 1938. Ve svém projevu vyjádřil přesvědčení, že oběti, *kteřé byly od nás tak důrazně žádány, jsou neúměrné, nejsou spravedlivé. Národ toho nikdy nezapomene, i když to nese s důstojností, klidem a sebevědomím, které budí obdiv všech.* Obrátil se i na všechny ostatní kruhy obyvatelstva – na rolníky, dělníky, střední vrstvy i inteligenci: *Zachovejte klid a svornost, jednotu a oddanost i vzájemnou lásku k sobě, neboť jak Masaryk říkával: Vlast, stát a národ, to jste vy všichni navzájem, stojící na své rodné půdě. Odložte na čas všechny své spory a denní malé zájmy a spojte všechno úsilí k jedinému cíli, k společné práci pro vlast a stát.* A jak řekl, věřil zároveň ve zdárný vývoj republiky a v její budoucnost, v lepší dny, ve svornost a statečnost jejích obyvatel.

Druhá republika až donedávna představovala nedostatečně probádaný, a tudíž neuralgický bod československých dějin. Její političtí představitelé museli jak zahraniční politiku, tak i vnitřní uspořádání státu přizpůsobovat stupňujícímu se tlaku nacistického Německa. Navíc čelili sociální katastrofě plynoucí z příchodu více než 170 401 utečenců z pohraničí, z toho 141 037 Čechů, 10 496 Němců, převážně sociálních demokratů a antifašistů, a v neposlední řadě 18 673 Židů. A to nejenom z obsazovaného pohraničí, nýbrž i z Těšínska a rovněž, byť o něco později, ze Slovenska. V traumatizované společnosti rostly síly negující její předchozí demokratický charakter. Vláda jim přes určité snahy nedokázala v mnoha ohledech účinně čelit. Okupace zbytku Česko-Slovenska 15. března 1939 tak paradoxně přispěla ke zpřehlednění situace a k jasnému rozdělení pozic na my a oni.

Vlády Francie a Velké Británie si s konečnou platností uvědomily, že Hitler není důvěryhodný politik, nýbrž hazardér moci. Vyvodily z tohoto poznání napříště již nezměnný důsledek – garance Polsku. Ty však Hitler vnímal jako prázdné gesto. Mýlil se. Česká společnost začala s nejasnými nadějemi očekávat to, čeho se ostatní evropské státy obávaly – válku, neboť pouze ta mohla zvrátit nastalý stav věcí, okupaci a vznik protektorátu. Málokdo si dokázal představit, že potrvá šest dlouhých let. Vždyť spojené síly jakkoliv „zrádné“ Francie a „nehrdého“ Albionu měly dostačovat k porážce Hitlera, nacismu a Německa vůbec. Naprosto odlišná realita průběhu druhé světové války přispěla k tomu, že ono hledání viníků – kdo může za Mnichov, tedy za zradu Západu – neustalo ani za války, natožpak po ní. Zvláště když se toto hledání vin stalo předmětem politiky. Neboť stát, který se konference v Mnichově neúčastnil, tedy SSSR, nakonec osvobodil největší část předmnichovského Československa.

Začala se rodit další legenda – tentokrát o bezpodmínečné pomoci Sovětského svazu opuštěnému, přesněji Západem zrazenému Československu, jemuž by v září 1938 Rudá armáda přispěchala na pomoc, a to nad rámec spojeneckých závazků. Jde o dobře konstruovanou legendu, postavenou na tom, co se nestalo. A jako taková se velmi špatně vyvrací. Historik Vít Smetana ve svých studiích však jednoznačně prokázal, jak se nejvyšší představitelé SSSR stavěli k takovéto pomoci. Považovali ji spíše za prostředek, díky němuž by se Sovětský svaz vymanil z izolace a stal se v mezinárodní politice aktivním subjektem s nemalým mocenským vlivem. Takovým, jakého dosáhl po podepsání paktu Ribbentrop-Molotov (a dalších navazujících smluv), který bezprostředně vedl k druhé světové válce, a tedy i k začátku konce protektorátu... Dodejme, že sovětské úřady s československými generály jednaly v září 1938 spíše jako s nepřátelskými špióny než jako se spojenci a že sblížení Sovětského svazu a Německa započalo krátce po skončení Velké války a na konferenci v Janově, přesněji po podepsání takzvané rapalské smlouvy v roce 1922, kdy nabylo formální a alespoň částečně veřejně deklarovaný rámec.

Legenda o zradě Západu a pomoci z Východu byla kodifikována po druhé světové válce v závazný mýtus, jemuž se nemohl vzepřít ani Edvard Beneš, neboť ani on nemohl jednoznačně vysvětlit svoji ambivalentní roli v celém příběhu s ohledem na „nového“ spojence: Sovětský svaz s jeho dominantní pozicí ve východní a střední Evropě. V oné střední Evropě, jež se v důsledně budovaném východním bloku začala zejména politicky rozplývat. A stejná legenda, konstituovaná již od jara a léta roku 1939 ilegálním ústředím KSČ, posilovala vnitropolitické pozice této strany, jejíž členové si účastí v protinacistickém odboji získali nemalý respekt a díky němu pak její političtí představitelé postupně vzrůstající vliv, na konci války již značně dominantní.

Poválečné rozdělení rolí na hodný Východ – Sovětský svaz a zlý zrádný Západ – Francii a Velkou Británii nedostačovalo k tomu, aby zdůvodnilo všechny ty účelově pěstované, prostřednictvím médií šířené a ideologicky využívané traumatizující nuance, proslulé pod všeobecně známou diagnózou „mnichovská zrada“. Zradu Západu muselo doplnit fatální selhání prý morálně slabých, nepokrokových a reakčních sil v národě. Účelově zrozené ideově-politické konstrukci se záhy dostávalo nemalé pozornosti. Vždyť konference v Mnichově předcházela dalším nejen válečným tragédiím, třeba rozpadu jednotného státu ještě za druhé republiky, což více či méně popíralo celé dvacetiletí první republiky – ostatně pro mnohé zdaleka ne tak skvělé, vzpomeňme na hospodářskou krizi. I tou musel být někdo vinen! Doba války zároveň umožnila hledat nová řešení – přemýšlet o tom, jaký by měl být nový stát, od jakých hodnot bude nová republika odvíjet svoji legitimitu. Postupně sílily názory, že to „nové“ musí být po válce očištěno od „starého“.

Jak víme, již v říjnu 1938 začalo hledání viníků, jimiž se nakrátko „stali“ ti, kteří se podíleli na budování státu v „intencích Masarykových“, jimž měl národ zůstat věren. Za války a po ní se stali „viníky“ ti, kteří se snažili – obrazně vyjádřeno – zachránit korunu stromu vlasti, jež ačkoliv osekána, *svými kořeny národa tkví pevně v jeho zemi*. A právě tito budoucí „viníci“ se snažili dostat tomu, k čemu je ve svém abdikačním projevu vyzýval Edvard Beneš: sestou-

pit ke kořenům, soustředit *všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již několikrát, a koruna opět po čase vyrazí svými ratolestmi*. Mnozí z nich tak činili nedokonale, pod tlakem neustále se vyvíjející situace, v čase plném nejistot a tápání. Co hůře, pod nátlakem bezohledně jednajícího nacistického Německa, jež se v letech 1938 až 1942 zdálo být neporazitelné.

Z české společnosti tak začali být vylučováni prý pravicově a dokonce snad i fašisticky smýšlející politici a představitelé příslušných stran (nejznámější je osud představitelů agrární strany, po válce již neobnovené), katolicky orientovaní umělci a intelektuálové a v neposlední řadě „příslušníci buržoazie“. Co na tom, že v Československu neexistovala strana, jejíž ideologii a program bychom podle dobových i dnešních měřítek mohli označit za autenticky pravicové, že agrární strana chránila zájmy drobného zemědělského lidu, že český fašismus byl okrajovou politickou silou; že ona „buržoazie“, přesněji střední třída – připomeňme, že v Československu spíše „drobného až středního“ kapitálu –, představovala důsledně státotvorný a vlastenecký prvek, plně hájící integritu státu a jeho demokratický charakter v intencích Masarykových myšlenek humanismu. Za to byla po válce (nikoliv až po únoru 1948) důsledně ekonomicky zlikvidována.

A tak v rámci národní očisty, jistě po válce potřebné, ale i zneužitě, představitelé těchto skupin zasedli na lavici obžalovaných nejen před Národní soud; po další desetiletí jejich domnělé „viny“ připomínali novináři, spisovatelé, historici a s nimi třeba i scenáristé a režiséři – a my je znovu ožívujeme při sledování tolik oblíbených filmů a seriálů. Lidé aktivně budující republiku „nové“ doby nevykazovali v čase národní a demokratické revoluce pochopení pro těžkosti nejen politické garnitury, ale celé generace, jež se identifikovala s étosem první republiky. Vše podobné bylo označeno za nepotřebné, překonané, co patří do „staré doby“.

Nejde tu o to, že by v době druhé republiky nikdo neselhal, že by se nenašel nikdo, kdo by se při vyznávání ideologií fašismu či nacismu nebo pro získání hmotné výhody stal za druhé světové války kolaborantem; kdo by se provinil a nebyl po právu potrestán. Za viníky, zrádce a kolaboranty bývali však často a účelově označováni ti, kteří se v těžkých časech snažili dostát svým povinnostem, často, jak ani jinak za okupace nešlo, skrytě. A tak jako byl po Mnichovu z národa vyřazován Karel Čapek a s ním někteří další intelektuálové a umělci, byli po druhé světové válce vyřazováni z národa lidé často neprávem obvinění z osobního selhání, a co hůře i z kolaborace (dodnes známé jsou případy Václava Talicha, fašisty za druhé světové války označeného jako „židomilec“, po válce pak načteného z kolaborace, přičemž mu toto neprokázané obvinění po dlouhá léta komplikovalo nejen uměleckou činnost; dále pak Josefa Šusty, K. B. Jiráka a dalších). S odstupem času je možné lépe chápat pohnutky a konání těch, kdo čelili dobovým osočením, stejně jako těch, kdo po časech těžké zkoušky žádali bezúhonnost v myšlení i v činech. Je však s podivem, jak snadného kádrování a vyřazování ze společnosti se dopouštěli a dopouštějí nikoliv pouze politikové, jejichž znalost problému bývá často pod bazální úrovní, nýbrž i vážení intelektuálové (nebo alespoň ti, co se za ně považují či jsou takto vnímáni).

Mobilizace československé armády vstoupila do dějin vojenskosti a ukázala odhodlání Čechů a Slováků bránit stát vzniklý o dvacet let dříve. Ke střetu, v němž by českoslovenští vojáci by museli čelit mnohonásobné přesile, navíc za mimořádně nepříznivé mezinárodní konstelace, nakonec nedošlo. Dnes k zamyšlení nutí i sama formulace tak často pokládané otázky, zda jsme se na podzim 1938 měli bránit. Koho vlastně považujeme za to samozřejmé my? Foto archiv Jaroslava Čvančary

Zlomený národ

Jakkoliv po osvobození, natož po „vítězném únoru“ nebylo možné nestranně zkoumat minulost a analyzovat příčiny a důsledky jednotlivých událostí, bylo možné stvořit mýtus o „zradě Západu a buržoazie“. I za podmínek neskonalé svobodnějších by málokdo našel odvahu označit Benešův postup z doby mnichovské krize za příklad svrchovaně *strategického mistrovství*, jak to v roce 1989 učinil Jan Tesař. Místo toho se k diagnóze zrady postupně přiřadila další: „národ se zlomenou páteří“, která zdůvodňovala existenci kolaborace. Málokdo z historiků sice tehdy mohl tento „fenomén“ seriózně zkoumat a komparovat ho s výzkumem v jiných evropských státech. Bylo však možné jeho prostřednictvím vysvětlovat údajně ne zcela početné a účinné projevy českého protinacistického odboje, nelogicky srovnávaného s partyzánským hnutím na území Sovětského svazu, Polska nebo Francie. Jako by se podmínky v těchto zemích daly srovnávat se situací na území protektorátu (ať již se jedná o infrastrukturu, hustotu zalidnění, přírodní podmínky, dobu okupace atd.). Ideologická hlediska po válce neumožnila historikům objektivně zhodnotit nekomunistický odboj, stejně jako účast československých vojáků na bojištích ve Francii, Velké Británii a Africe. Organizování československých jednotek v Sovětském svazu a jejich účast na osvobození se naopak stala předmětem nekritického popisu, mnohdy více škodícího než prospěšného pro skutečné poznání jejich významu. Ti, kteří mimo oficiální sféru a prostor refleктоvali minulost, se většinou neomezovali na hodnocení činnosti politiků, jedinců či skupin v době druhé světové války; kritickému soudu podrobili celý národ. Taktéž události, jež změnily českou a slovenskou společnost po roce 1945, se stávaly předmětem jejich kritického tázání: jsou obě společnosti schopné dostát úkolům doby? Jestliže však diagnózu o „zradě Západu a domácí buržoazie“ v první řadě postulovala komunistická propaganda, odvozené pak marxisticky orientovaná historiografie a žurnalistika, teze o „zlomené páteři národa“ vycházela z řad kritiků jak třetí republiky, tak zejména poúnorového vývoje.

Například Jan Patočka ve své studii (dopisech) *Co jsou Češi* dovozoval, že malému českému národu (což považoval za znak kvantitativní, nikoliv kvalitativní) v rozhodujících chvílích schází *vnitřní síly*, neboť česká společnost, vytvářená v době národního obrození zdola, tj. konstituovaná úsilím chalupníků a měšťanů, nemá dost prostředků na to, aby se dokázala vymanit z tohoto sociálního a kulturního profilu, zvláště nestojí-li v čele národa jedinec mimořádných mravních kvalit. Edvard Beneš podle Patočky, který jej označil za pouhého sekretáře, promarnil v době Mnichova možnost vyprostit národ z jeho prostřednosti. Na Beneše *bylo položeno rozhodování o budoucím morálním profilu českého národa – musel rozhodnout, a rozhodl se pro malost. Nejspíš definitivně, protože v budoucím světě budou mít malí stále méně příležitostí jednat, a tím také eventuálně vykonat něco velikého na poli dějin*. Patočkův názor na Beneše sdílel v *Kapesním průvodci inteligentní ženy po vlastním osudu* i Pavel Tigrid, když zodpovídal otázku, již sám sobě položil: *Kdo tedy kapituloval? Kapituloval prezident Beneš, tehdejší vláda, která mu kapitulaci schválila, možná i vojáci, kteří se tehdy ještě mohli vzbouřit... Rozhodnutí bylo prezidentské a vládní; národa se nikdo neptal, ale zato se vžil a doposud je běžný nářek, že v Mnichově se jednalo „o nás bez nás“*. Jan Tesař oba tyto názory podrobil kritice. Hájl při-

tom Benešův postup, nikoliv společnost ustrnulou v symbolech „happeningu“, které charakterizoval mimo jiné dvěma příklady, ze září 1938 a z roku 1968. Připomněl, že vnějšímu odhodlání, nakrátko projevenému mobilizací, neodpovídala účast v protinacistickém odboji. O třicet let později pak nadějně projevy pražského jara vystřídal marasmus normalizace. Za tyto i další případy selhání nečiní Tesař odpovědnými pouze politiky, nýbrž i myslitele, tedy intelektuály. Často se v této souvislosti hovoří o selhání intelektuálů v časech těžkých zkoušek. Za jednoho z takto selhavších byl nedávno označen Ferdinand Peroutka. Přitom však pevnost Peroutkova charakteru, postojů a jednání může být důsledným příkladem pro další generace.

Nejen Mnichov 1938... aneb třicet let poté

Česká a slovenská společnost si v roce 1968 připomínala třicáté výročí Mnichova. Činila tak vlastně již po další okupaci, tentokrát „spřátelenými“ vojsky Varšavské smlouvy. Opět se rozhořela debata uvozená starou a fakticky zbytečnou otázkou: Měli jsme se bránit? Mnohým respondentům nepřišla v posrpnové realitě absurdní. Nejen proto, že na samém počátku normalizace vyvstávala otázka daleko důležitější: Jak se zachovají politické a intelektuální elity státu v době, jež vyžaduje pevnost charakterů a postojů? Nikoliv náhodou se tehdy opakovaně rozehrávalo drama o nenaplněném příslibu – o pomoci Sovětského svazu, o zradě Západu a československé buržoazie; staré kulisy tu sloužily k překrývání posrpnové reality. Ne náhodou v ní měla zůstat zakotvena jedna neměnná konstanta: Sovětský svaz je ochránce a přítel lidu Československa nejpevnější. Opět došlo také na vyřazování lidí ze společenství – kádrové čistky z počátku normalizace a odchody více než sto tisíc Čechů a Slováků do exilu tu netřeba připomínat, je však nezbytné o nich vědět.

Připomenout je naopak nutné debatu intelektuálů na téma český úděl. Dobře totiž ukazuje, jak je těžké predikovat vývoj v době, v níž hlavní roli hrají dějiny. O Vánocích roku 1968 tuto debatu rozvířil Milan Kundera, když se tázal po smyslu československé výzvy, tedy pražského jara. Ta prý spočívala v důkazu demokratických možností socialistického projektu, *jež lze rozvinout jen tehdy, uvolní-li se plně politická svěbytnost jednoho národa*. Další vývoj však zmařila okupace z 21. srpna 1968. Kundera ovšem okupaci nevnímal jako katastrofu, nýbrž jako výzvu, díky níž pražský podzim ve své posrpnové, tedy pookupační realitě překonal význam pražského jara, neboť tehdy se stále ještě dařilo zachovávat atributy předchozí „demokratizační“ politiky. Vláda do doby Kunderova „promýšlení českého údělu“ neobnovila *policejní režim* ani prý nespoutala společnost doktrinářstvím, což podle něj příslibovalo ohromné *naděje pro budoucnost*. *A ne pro tu dalekou, nýbrž pro tu docela blízkou*. O autorově víře v takto „projektovanou“ budoucnost svědčí podpora, již poskytl výzvě československých politiků, kteří žádali návrat posrpnových exulantů do vlasti a svými jmény jim zaručili bezpečnost. Slavný spisovatel kritizoval názory poukazující na iluzornost tohoto slibu; tázal se, zda občané nemají podstupovat stejné riziko jako politici jejich země.

Na jeho stať reagoval Václav Havel. Označil to, co Kundera u sama sebe vnímal jako opatrný criticismus, za *líbivou variantu jakési staré a velmi krátkozraké kamufláže*, zapadající do tradice *sebeobdivných obrozeneco-vlasteneckých preludů*. A ve výstižné zkratce napsal, že Kundera *od kritiky uniká k iluzi*. Havel svoji odpověď koncipoval v únoru 1969, a tak se mohl tázat, co vše z „pražského jara“ zůstalo zachováno v „pražské zimě“. Sice *nejíme (zatím?) zavírání za naše názory, federalizujeme se, Skaut rozpuštěn nebyl*, vydržela ale svoboda slova a svoboda shromažďovací? A co více: *Vydržela naděje na otevřenou a veřejně kontrolovanou politiku a skutečně demokratický způsob vlády? A tím i naděje na morálně pracovní obrodu národa?* Havel označil Kunderovo tvrzení o tom, že jsme se pro pokus zavést svobodu slova octli ve středu světového dění, za nabubřelou iluzi, vždyť to je *ve většině civilizovaného světa samozřejmostí*.

Kundera ve své reakci obhajoval původní tezi: nová politika po srpnu sice ustoupila, nebyla však poražena. Rozepsal se o Havlově iluzi, o jeho nekritickém nahlížení na *většinu civilizovaného světa*. Označil ho za „cizince“ v *českoslanském světě*; vzniklém, jak nutno upřesnit, nejpozději po únoru 1948. Kundera dokonce přiznával tomuto světu „nenormalitu“. S tím však, že se dal do pohybu. Havlovi se tento pohyb musel údajně zdát jako kající, provinilý a marný návrat *k jakési základní normalitě*. Navíc prý Havel vedl svůj spor s *naším domácím světem* jako „cizinec“. Nejde tu ani tak o omyly Kunderovy, přiznané jeho odchodem do Francie – vždyť jsou výrazem tolik potřebných nadějí. Nelze si však nepovšimnout argumentačního rámce: u Kundery intelektuálně subtilního, nenásilného, nikoliv však nepodstatného, onoho jemného distancování se od oponenta – ne pro názory, nýbrž jako od „cizince“ (jakkoliv tento termín Kundera oslabil uvozovkami). Tím zpochybnil jeho způsobilost vést v rámci diskuze spor. Někdo cizí – a v tomto ohledu je jedno, že tenkrát to byl Václav Havel – nerozumí „našemu světu“, neboť do něj nepatří. A já – a je jedno pro daný jev, že to tenkrát byl Milan Kundera – o tom rozhoduji. Nejedná se snad o argumentační vzorec více méně známý nejen z období po Mnichovu a ze šesti let okupace, nýbrž i z vývoje po osvobození, nevýmaje posrpnovou normalizaci; vzorec, díky němuž docházelo na základě pofiderních kritérií ke kádrování a vyřazování lidí i skupin z národa, dnes bychom řekli ze společnosti? Nepostupují podle stejného schématu dnes „stavitelé“ pražských kaváren? Jistě, lze namítnout, že tenkrát k onomu kádrování a rozdělování společnosti docházelo za jiných podmínek a způsobem neskonale hrubším. Nenalézáme však v tomto rozdělování společnosti jedno z dalších traumat, svým způsobem nepřímo odvozené z traumatu Mnichova... avšak v tomto doposud nepřiznané?

Malé skladatelské biogramy

Tato část textu má usnadnit návštěvníkům večera orientaci v programové nabídce, jíž je zpracování jednotlivých skladatelských biogramů podřízeno.

*Jaroslav Ježek nebyl pouze dvorní skladatel Osvo-
bozeného divadla, nýbrž také umělec, jenž do-
kázal mezi prvými rozpoznat nebezpečí fašismu
a nacismu, jak o tom svědčí jeho pohříchu málo
známá Symfonická báseň, jejíž na koncertních
pódii obnovenou premiéru vyslechnou poslu-
chači pásma Nejen Mnichov 1938. Foto ČTK*

Jaroslav Ježek

skladatel, klavírista a dirigent, narozen 25. září 1906 v Praze,
zemřel 1. ledna 1942 v New Yorku (USA)

Základy hudebního vzdělání získal v Ústavu pro výchovu zrakově po-
stižených v Praze na Hradčanech v letech 1914 až 1921. Na konzerva-
toři, kam byl přijat ke studiu kompozice, studoval u Karla Boleslava
Jiráka. Ten také dirigoval jeho absolventský *Klavírní koncert*; za klavír
usedl Václav Holzkněcht (Ježkův přítel a autor pozdějších monogra-
fických prací o něm), orchestrální part nastudovali a zahráli hráči Čes-
ké filharmonie. Na mistrovské škole byl Ježek žákem Josefa Suka. Díky
soukromému stipendiu žil mladý Jaroslav nějakou dobu v Paříži. Zde
se seznámil s jazzovou hudbou a hudební modernou (Milhaud, Ger-
shwin, Stravinskij, Satie). Po návratu se stal členem Spolku pro moder-
ní hudbu, kde upoutal pozornost svými kompozicemi – *Serenádou pro
dechové nástroje*, *Smyčcovým kvartetem* ad. Kritika od samého počátku
psala o jeho suverénní skladebné technice, s níž se pojila melodická
a přitom nebanální invence, smysl pro rytmus a v neposlední řadě hu-
mor. Přitom byl Jaroslav Ježek od dětství nemocný, téměř slepý, trpěl
nedoslýchavostí, vysokým tlakem a vrozenou vadou ledvin, navzdory
tomu byl ale díky své mimořádné inteligenci a bezprostřední povaze
oblíbený ve společnosti. Zvláště mladým ženám imponoval improvi-
zační hrou na klavír.

Jaroslav Ježek se přes své nemoci a nadání neuzavíral do vnitřního, ima-
ginárního světa, jak by za těchto okolností snad činil jiný umělec. Na-
opak se zajímal nejen o své bezprostřední okolí, nýbrž i o dění v Evro-
pě a ve světě vůbec. Proto nepřekvapí, že se záhy stal kritikem fašismu.

O tom, že dříve než jiní správně rozpoznal povahu tohoto režimu, se přesvědčil v italské Florencii, kde se v roce 1934 konal festival Společnosti pro soudobou hudbu. Ve slavném městě renesance a umění se místní fašisté snažili zmařit provedení Ježkovy houslové sonáty.

Jaroslav Ježek se však nestal proslulý svými komorními a orchestrálními kompozicemi, nýbrž skladbami a písněmi komponovanými pro hry Osvobozeného divadla, v němž byl spolu s Voskovcem a Werichem součástí tvůrčí trojice. Onoho divadla, které rezonovalo s dobou, které zůstává pro svou satirickou a později politicky zaměřenou tvorbu pojmem, jehož fenomén je dodnes znám. Ve své době však Osvobozené divadlo čelilo nemalé kritice a překážkám, včetně intervencí německých diplomatů. V roce 1938 po Mnichovu úřady divadlu odebraly koncesi. Jaroslav Ježek s Janem Werichem 9. ledna 1939 odcestovali přes Francii a Velkou Británii do USA, kde na ně již čekal první ze slavné trojice. V Novém světě se Ježek snažil uplatnit jako skladatel. Neuspěl – přesto v nemalé nouzi odmítl stát se anonymním dodavatelem melodií, a to i za poměrně dobrý honorář. Začal vyučovat hře na klavír a v New Yorku spoluzaložil Československý pěvecký sbor. Při zhoršujícím se zdraví zkomponoval *Klavírní sonátu*, zadal ji do soutěže pro první mezinárodní festival v USA a uspěl. Kvůli intrikám však zde tato skladba nebyla hrána.

Jaroslav Ježek zemřel 1. ledna 1942. Krátce před smrtí se oženil s přítelkyní Frances. Poslední dny života se na smrtelném loži v duchu vracel do svého domova, jak říkal k mámě, jíž patřily jeho poslední myšlenky, a do času radosti naplněného tvorbou v Osvobozeném divadle.

Symfonickou báseň komponoval Jaroslav Ježek v roce 1936 a jde o jeho poslední orchestrální dílo. Vznik skladby podnítilo rostoucí nebezpečí ze strany fašismu a nacismu. Mladý, přesto však kompoziční technikou již suverénně vládnoucí skladatel se touto hudební básní snažil upozornit na katastrofy tehdejšího světa – na válku v Habeši a nástup nacistů k moci v Německu. Václav Holzknecht podal k *Symfonické básni* tento výklad: Ponuré *largetto* udává skladbě základní intonaci. Teskná melodie anglického rohu vyjadřuje žal nad zhoubou války. Hudba přechází do *allegro*, jehož nástup připravují tlumené rytmy smyčců a bubínku. Následné *scherzando* navozuje atmosféru krutého výsměchu, z něhož přejde do *grandiosa* a zuřivého *furiosa*, v němž autor maximálně vystupňuje hudební výraz. Následným *largem* anglického rohu přechází skladba do pochodu – k vítězství, avšak pouze tušenému, a tudíž i jen naznačenému. Sugestivní *poslední takty obsahují v sobě prudký náboj hrozivé síly*.

Jaroslav Křička

skladatel, dirigent a pedagog, narozený 27. srpna 1882 v Kelči,
zemřel 23. ledna 1969 v Praze

Mladý Jaroslav projevoval od dětství hudební talent, v němž ho podporoval jeho otec František. V letech 1892 až 1893 studoval Jaroslav Křička na piaristickém gymnáziu v Havlíčkově Brodě. Zde zakládal malé komorní soubory, pro něž skládal či upravoval drobné kompozice. Po maturitě nastoupil studium práv na Karlově univerzitě. Mimo ně však navštěvoval přednášky Otakara Hostinského a Karla Steckera, na jehož popud se přihlásil ke zkouškám na pražskou konzervatoř, kde se poprvé setkal s Antonínem Dvořákem a spřátelil se s pozdějším skladatelem Rudolfem Karlem a dirigentem Václavem Talichem. Seznamoval se s dobově progresivními a virtuózně náročnými díly Vítězslava Nováka a Josefa Suka. Po absolvování konzervatoře krátce pokračoval ve studiích v Berlíně, záhy však odcestoval do Ruska, kde působil v letech 1906 až 1909. Po návratu do vlasti se seznámil s Leošem Janáčkem a začal pedagogicky působit jako soukromý učitel v Praze. V roce 1911 se stal profesorem skladby na pražské konzervatoři. Mezi jeho žáky nalezneme později čelné skladatele z tehdejší nastupující mladé generace: Jarmila Burghausera, Jána Cikkeru, Karla Hábu, Emila Hlobila, Karla Janečka, Jaroslava Řídkého či Václava Trojana. V roce 1921 byl Křička zvolen členem České akademie věd a umění; o patnáct let později byla váženému skladateli udělena profesura na mistrovské škole. V letech 1942 až 1945 působil jako rektor pražské konzervatoře. Titul zasloužilého umělce získal autor vskutku rozsáhlého díla, svého času populárního i v zahraničí, kde se nemalé oblibě těšila jeho opera *Bílý pán aneb Těžko se dnes duchům straší*, známá též jako *Strašidlo v zámku*, v roce 1957.

Tři hymnické zpěvy, v době protektorátu s posluchačům plně zřejmým podtitulem *Vlasti!*, komponoval Jaroslav Křička v létě 1939, tedy v době považované za nejtěžší, kdy politické a jiné partikulární zájmy ustupovaly jednotě národa. Z dnešního pohledu zvláštní období, kdy například vlastenecké a kulturní projevy, jejichž význam a obliba splyvaly, plně podporovala protektorátní vláda. Šlo o akce jako Měsíc české knihy, výstavy a umělecké festivaly, jako například Pražský hudební máj, z něhož se po válce stalo Pražské jaro, nebo třeba i mohutné poutě na známá místa spojená se staršími českými dějinami. Na těchto niterně prožívaných akcích česká společnost manifestovala vlastenectví a jednotu. Připomínat však cokoliv z dějin dvacetiletí Československa nebylo považováno za vhodné a okupační úřady by to patrně ani nepřipustily. Nejednou v čele těchto manifestací stáli katoličtí kněží, z nichž mnozí později za své vlastenectví zaplatili cenu nejvyšší, jiní pak podstoupili dlouholeté žalářování v nacistických káznících či pobyt v koncentračních táborech. Jedna z nejznámějších a nejpočetněji zastoupených poutí národa se uskutečnila 13. srpna 1939 nedaleko Domažlic, ke kostelu svatého Vavřince. Vypravenými vlaky a autobusy a na povozech se tam dopravilo na sto dvacet tisíc lidí, s nimi tu kázání Bohumila Staška vyslechly mimo jiné osobnosti natolik názorově rozdílné jako Josef Hora, Julius Fučík, Karel Hašler, František Kocourek, Jiří Mucha.

Po 15. březnu 1939 se vzdmula vlna vlastenectví, jímž obyvatelé protektorátu reagovali na okupaci. Protektorátní vláda projevy národního uvědomění podporovala. Okupační orgány je zprvu tolerovaly, později však přešly k zákazům a represím. Pouť ke Svatému Vavřinci, poutnímu místu nedaleko Domažlic, vedl politik a kněz Bohumil Stašek, jenž v pohnutých dobách pohřbíval Karla Čapka a převezené ostatky K. H. Máchy. Za statečná kázání ho zatkl gestapo a byl pak šest let vězněn v koncentračním táboře Dachau. Foto ČTK

Ve třetím Hymnu dnes zapomenutého díla Jaroslav Křička motivicky využil staročeského chorálu *Svatý Václave* z 13., možná již z 12. století. Jistě s myšlenkou na to, že symbolický odkaz na „státnost středověkého národa“, jeho „věčného knížete“ a „vědomí, že ten nedá zahynouti svému lidu“, bude na posluchače působit více než symbolicky. Na textové části s názvem *Motiv svatováclavský* spolupracoval Jaroslav Kvapil se Zdeňkem Knittlem (operním zpěvákem, básníkem, překladatelem a divadelním režisérem, známým spíše v zahraničí). Ani u těchto osobností nemůžeme nezmínit jednu z dalších symbolických rovin díla. Jaroslav Kvapil byl nejen autorem libreta ke slavné *Rusálce*, opeře Antonína Dvořáka, a jedním z nejvýznamnějších, přímo legendárních divadelních režisérů, nýbrž i účastníkem protirakouského (prvního) odboje, členem Maffie. Tyto souvislosti představovaly tehdy všeobecně známou a vnímanou skutečnost. Dodejme, že Jaroslava Kvapila v roce 1944 zatklo gestapo, že z vězení vyšel až po osvobození republiky a že v únoru 1948 jako jediný z divadelníků připojil svůj podpis pod výzvu k zachování demokracie.

Motiv svatováclavský tak vyplynul z tradice, k níž se například *Svatováclavským triptychem*, op. 70, přihlásil i Vítězslav Novák. Tuto tradici však 4. června 1944 poskrtnil Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava s orlicí sv. Václava, vyznamenání zavedené Karlem Hermannem Frankem k druhému výročí smrti zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Byl to paradox: německý státní ministr pro Čechy a Moravu jím zamýšlel vyznamenávat kolaboranty, přičemž vyznamenání vzniklo u příležitosti nejvýznamnější akce československého protinacistického odboje, která patřila i k nejvýraznějším činům tohoto druhu na území států okupovaných nacistickým Německem.

Stejně tak měla svatováclavský symbol pošpinit filmová adaptace, jež českým divákům chtěla predestitovat údajnou tisíciletou tradici vazalského vztahu českých zemí k německé říši. Na filmovém plátně měla lživý výklad minulosti maskovat skvělá a náročná, podle dobového pojetí dílčím historickým artefaktům odpovídající výprava. To však umožnilo zdržovat realizaci filmu až do konce války. Křičkův *Motiv svatováclavský* v roce 1940 působil na posluchače doposud nezkaleným dojmem, přestože text nařídil dnes neznámý cenzor před premiérou upravit: původní verše chorálu *nedej zahynouti nám, ni budoucím* se tak změnily na *žehnej české zemi, nám i budoucím*; místo *Kníže české vlasti* bylo nově *žehnej našim dětem*; oproti *Chraň nově svět svou památku, aby věčně živa světem mohla zníti*; a z původního *Zem i jazyk svůj chraň vlastní tělem, pevně s námi stůj před ostatním světem v denní žití pouti, v znoji [z nitra, hloubi, pozn. autora] planoucím* na „bezpečné“ *Klidnou pohodu zjasni každou chatku, žehnej úrodou zděděnému statku, pracujícím dlaním popřej duši klid a svým požehnáním dej nám v míru žít*.

Další dvě části *Hymnických zpěvů* komponoval Křička na verše básníka považovaného tehdy bez jakéhokoliv přepínání za vskutku národního – K. H. Máchy. Vždyť právě po konferenci v Mnichově, kdy bylo jasné, že Litoměřice obsadí německá armáda, inicioval patrně guvernér státní banky v Praze Karel Engliš převoz básníkůvých ostatků do Roudnice a odtud pak do Prahy – tajně a doslova v poslední chvíli před zábořem Litoměřic. Nové uložení Máchových ostatků, k němuž došlo počátkem května, v onom měsíci lásky, na Vyšehradském hřbitově, se stalo

jednou z velkých národních manifestací. Navíc do původně vybraného hrobu Máchova bylo pochováno tělo Karla Čapka, jak řekl Eduard Bass: *Za básníka, který se uštvál při požáru města, přišel básník uštvaný při požáru své země.*

Prvý hymnus, *Čechové jsou národ dobrý*, působil jako adorace ohroženého češství. Křička se tu nechal inspirovat předzpěvem *Máje: Čechové jsou národ dobrý! Nešťastný, jenž v nouzi lká, nechť se k Čechovi obrátí, ten mu rychlou pomoc dá; byť i Čecha nepřitelem, nešetří Čech jeho vin. Čechové jsou národ dobrý, a Ty Čechů věrný syn!* Tento předzpěv však můžeme vnímat i jako apel k vzájemné pomoci, k chování se podle pravidel, jež umožňují přežít, tak jak se to povedlo generaci Máchově, jejíž potomci byli vystaveni tragickým výzvám dvacátého století.

Druhá část zpěvu patří k nejznámějším a zároveň nejhudebnějším částem Máchova *Máje*. Jde o skutečný hymnus, oslavu Vlasti z třetího zpěvu básně, opěvující zemi: *Ach zemi krásnou, zemi milovanou, kolébku mou i hrob můj, matku mou, vlast jedinou i v dědictví mi danou, šírou tu zemi, zemi jedinou!* Tyto části básníkovy opusu kongeniálním způsobem zhudebnil v roce 1936 již Josef Bohuslav Foerster (*Máj*, op. 159). Jeho kompozice se stala nejen dobově známou, nýbrž i všeobecně oblíbenou, avšak v obsazení pro baryton sólo, recitátora, mužský sbor a orchestr ne vždy snadno proveditelnou. Zpracování Jaroslava Křičky umožňovalo při rozšířenosti sborového zpěvu častější provozování.

Tři hymnické zpěvy premiéroval v roce 1940 pražský Hlahol, v němž Jaroslav Křička od roku 1911 až do prvních let Československé republiky působil. Vlastenecké tendence celé kompozice není možné vnímat pouze jako daň době, jakkoliv představuje jeden z příkladů, jejichž prostřednictvím česká společnost vzdorovala době okupace. Na jedné straně bylo po jistou dobu možné společně sdílet vlastenectví odvozené z estetiky a zdrojů národního obrození, na druhé straně se v průběhu šesti let stále více ukazovalo, že takové uvědomování si národní sounáležitosti nestačí k zachování plnohodnotné podstaty národa. Upřímně cítěné a prožívané vlastenectví muselo alespoň částečně postupně přerůst v odbojové aktivity a právě ty mohly zachovat nejen mravní síly národa pro budoucnost. Dodejme, že jeden z přátel Jaroslava Křičky, skladatel Rudolf Karel, byl za odbojovou činnost zatčen a vězněn. Zahynul na samém konci války 6. března 1945. Jaroslav Doubrava, který patřil k mladší generaci českých skladatelů, se taktéž zapojil do odbojové, respektive partyzánské činnosti. Na konci války za statečná slova gestapáci brutálně ubili Zdeňka Němce, violistu České filharmonie – na dohled svobody, po koncertu Smetanovy *Mé vlasti*, při vítězném, jak napsal ubitý umělec, *pochodu blanických rytířů, přicházejících v nejtěžší chvíli národa a přinášejících mu spásu a vyproštění z pout poroby a temna. Tak plnilo Smetanovo dílo svůj úděl za první světové války a tak jej vnímáme i dnes.*

Skladatele Jaroslava Křičku předurčovala jeho svěží a melodická invence ke kompozicím, v nichž se humor mísí s groteskními prvky. Krátce po okupaci ale zkomponoval Tři hymnické zpěvy, vlastenecké dílo určené k povzbuzení posluchačů, přičemž jedna z jeho částí, Motiv svatováclavský, byla při prvním uvedení díla v roce 1940 cenzurována. Dnes ji však posluchači pásma Nejen Mnichov 1938 vyslechnou při novodobé premiéře v původní podobě. Foto ČTK

Bohuslav Martinů

skladatel, houslista, pedagog a hudební kritik, narozený 8. prosince 1890 v Poličce, zemřel 28. srpna 1959 v Liestalů (Švýcarsko)

Jeden z nejznámějších českých skladatelů vůbec. Od dvacátých let žil ve Francii, posléze v USA a ve Švýcarsku. V Československu naposledy pobýval v roce 1938, poté se již do své vlasti nemohl vrátit. Snad i proto je nemalá část jeho díla prodchnuta vzpomínkou na domov, krásný kraj Vysočiny – ať již výběrem textů, či intonacemi. Jak napsal skladatel O. F. Korte, jedná se u Martinů vždy o hudbu, jež *fascinovala od začátku především svou profesionální brilancí, nevysychající invencí a nezaměnitelným zvukem. Nadto vším lidským a spontánně emocionálním, co vyzařovala. Oscillovala mezi nezničitelně jiskrnou radostí, zvláštním nostalgickým kouzlem, dojímalá i elektrizovala, přikovávala i povznášela. Byla průběžně ryze česká a internacionální, retrospektivní a zároveň markantně současná i odpoutaně mimočarová. Procházející avantgardními proudy a módními vlnami své doby s adaptabilní reflexí, zůstávala sama sobě neklamně věrnou a nevzdávala se přes všechny okolní protichůdné tendence nikdy ani svého téměř neodlučného atributu tvarové krásy.*

Na krizi, již republika prožívala v roce 1938, reagoval Bohuslav Martinů *Dvojkonzertem pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány* (H 271), do něhož vtělil všechny obavy o osud republiky, kdy z Francie, jak napsal, *vzhlížel k ohrožené vlasti*. Vytvořil dílo melodické, přesto monumentální, dokonalé souladem formy a obsahu. Československým vojákům ve Francii věnoval Martinů v roce 1940 *Polní mši*, obsahem a neobvyklým obsazením spíše duchovní kantátu, vyjadřující sílu a odhodlání k boji. V USA zkomponoval *Památník Lidicím*, v němž reagoval na tragédii obyvatel této středočeské obce. Dnešní koncert připomene Martinů prostřednictvím *Serenády pro komorní orchestr* (H 199) z roku 1930, dobově označené za dílo vykazující znaky koncertantně pojaté skladby šťastné inspirace a přirozené invence. U skladatele kvalit Bohuslava Martinů lze zároveň konstatovat, že se jedná sice o dílo nevelikého rozsahu, nikoliv však po hudební stránce okrajové.

Tragický zápas Československa v době záříjové krize sledoval Bohuslav Martinů z Francie. Dotýkal se ho velmi bolestně, vždyť 6. října 1938 obsadila německá vojska i jeho rodnou Poličku. Z věže poličského kostela, v níž Martinů s rodiči v době dětství žil, mohl kdykoliv zavlát prapor s hákovým křížem. I proto se zadostiučněním přivítal vstup Francie do války. Vzápětí složil Polní mši, již věnoval československým vojákům ve Francii. Netušil však, že bude muset prchnout do USA a že se ani po válce domů již nevrátí. Foto ČTK

Bratři Hugo a Pavel Haasovi. Slavný herec odešel do exilu, čímž si zachránil život. Jeho bratr, talentovaný skladatel, zemřel v koncentračním táboře Osvětim. Pavel Haas po okupaci sdílel spolu s dalšími Židy osud cizince v zemi, v níž se narodil a považoval za svoji vlast. Patří tak k 365 000 občanům Československa, kteří se za druhé světové války stali obětmi nacistického Německa. Bylo mezi nimi 265 000 Židů, kteří nepřežili rasovou perzekuci v takzvané třetí říši. Foto ČIK

Pavel Haas

skladatel, narozený 21. června 1899 v Brně,
zemřel 17. října 1944 v Osvětimi

Pavel Haas pocházel z brněnské měšťanské rodiny, jeho bratr Hugo byl známým hercem. V letech 1913 až 1914 navštěvoval kurzy harmonie na hudební škole Besedy brněnské. Zde po přerušení studia na české státní reálce studoval kontrapunkt, estetiku a dějiny hudby, klavír, další teoretické předměty pak u bývalých žáků Leoše Janáčka, tehdy již významných hudebních pedagogů a brněnských skladatelů Jana Kunce a později Viléma Petrželky. V roce 1920 ho Leoš Janáček přijal do mistrovské školy, spolu s Gustavem Homolou ji Haas také jako první absolvoval. Na mistrovské škole se seznámil se svým dlouholetým přítelem Břetislavem Bakalou. Židovský původ bránil Haasovi ve vztahu s Marií Jaruškovou. Smutek z nenaplněné lásky vedl ke zkomponování *Smyčcového kvartetu č. 2 „Z opičích hor“*, op 7, dodnes jedné z nejhranějších Haasových skladeb. Až do roku 1935 se kompozici hudby plně nevěnoval, přestože se aktivně zapojoval do činnosti Klubu moravských skladatelů, neúspěšně usiloval o místo na brněnské konzervatoři či korepetitora v Saarbrückenu. Právě tehdy si vzal rozvedenou lékařku Soňu Jakobsonovou, bývalou manželku ruského jazykovědce Romana Jakobsona, jež mu umožnila plně se věnovat komponování. Dokončil operu *Šarlatán*. Neuspěl v pokusu získat místo na konzervatoři v Teheránu, neobdržel vízum do USA, SSSR nebo Velké Británie.

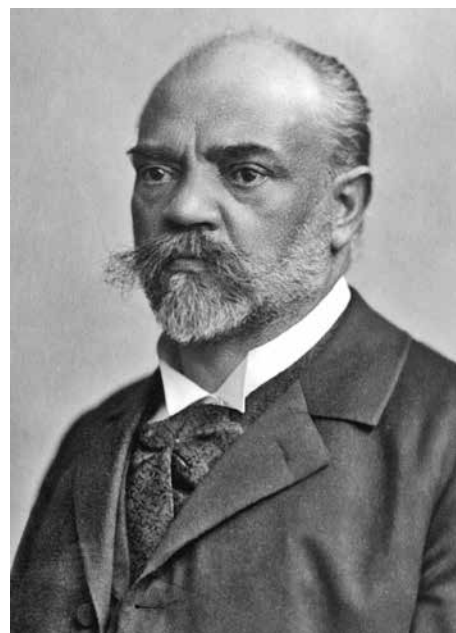
Haasův původ byl příčinou rasové diskriminace celé rodiny. I proto se manželé rozvedli, což umožnilo manželce provozovat lékařskou praxi, avšak nadále spolu žili. Zakrátko se ale musel Haas odstěhovat z domu, přišít si na kabát stigmatizující žlutou hvězdu... S rodinou se potají scházel až do 2. prosince 1941, kdy byl deportován do Terezína. I v ghettu, jímž „prošlo“ na 150 000 Židů, 35 000 z nich zde zemřelo a dalších 87 000 bylo posláno do vyhlazovacích táborů, však stále komponoval. Činil tak za podmínek nelidských, těžko představitelných, pro potřebu zdejších umělců i souborů. Pavel Haas zahynul 17. října 1944 v Osvětimi, kam byl deportován o den dříve.

Kompozičně Pavel Haas vycházel z klasicko-romantické syntézy, jeho styl však rozhodujícím způsobem ovlivnil Leoš Janáček, jehož si velmi vážil. Jako jeho žák vycházel ze zdrojů lidové písně, navíc se inspiroval synagogálními zpěvy. V průběhu času se jeho hudební jazyk rozvíjel, obohacen o vzory evropské avantgardy, zejména Igora Stravinského. Měl smysl pro barvu orchestru, rytmus, neobvyklé souzvuky, bitonální kombinace neopouštějící však tonální základ. V roce 1943 vznikla v Terezíně *Studie pro smyčcový orchestr*. Skladba, věnovaná Karlu Ančerlovi a napsaná pro jeho terezínský orchestr, byla dvakrát premiérována, poprvé 1. září 1944, a je tak zaznamenána v nacistickém nechutně propagandistickém filmu *Der Führer schenkt den Juden eine Stadt*, a poté ještě 13. září pro skladatele. O nemalé úrovni ančerlovského orchestru, dokládající opravdovost umělecké snahy v podmínkách více než těžkých, svědčí to, že na rytmickou složku skladby kladl Haas doslova virtuózní požadavky. V bohaté polyrytmice nechal s různě akcentovanými dobami zaznít současně několik témat. Měsíc poté skladatel i Karel Ančerl nastoupili do transportu... Ančerl, jenž Osvětim přežil, po válce skladbu ukrytou v Terezíně našel.

Antonín Dvořák

skladatel, narozený 8. září 1841 v Nelahozevsi,
zemřel 1. května 1904 v Praze

Z bohatého kompozičního odkazu skladatele, ve světě spolu s Leošem Janáčkem a Gustavem Mahlerem z českých zemí nejznámějšího a nejhranějšího, vybíráme pro tento koncert části z díla rozsahem nevelkého, avšak výsostně uměleckého: tři *Biblické písně* č. 1, 4 a 7 z op. 99. Cyklus představuje vrchol Dvořákova kompozičního odkazu a zároveň patří v daném žánru k nezpochybnitelné špičce celé světové písňové tvorby. Dvořák, hluboce a niterně věřící člověk, v něm v deseti písních neokázale a intimně rozmlouvá s Bohem. A to tři měsíce po triumfální premiéře *Novosvětské symfonie* v New Yorku, doslova na vrcholu světové slávy. Dvořák si ke zhudebnění vybral texty z Davidovy Knihy žalmů, uživ k tomu starobylý překlad Bible kralické z 16. století. Dílo, jež kodifikovalo po staletí spisovnou podobu jazyka českého, patří v evropském kontextu k vrcholným intelektuálním výkonům překladatelské generace Jednoty bratrské. O jeho významu a kvalitě svědčí, že četbou z něj čerpali v době protireformace posilu lidé utiskovaní ve své víře, stejně jako to, že generaci obrozenců poskytla inspiraci pro obrození češtiny v době, kdy se zdálo, že bohatý a plně moderní jazyk předků

Původně se Antonín Dvořák měl vyučit řezníkem. Nedošlo k tomu – stal se jedním z nejhranějších skladatelů vůbec. Jeho dílo, v případě Biblických písní niterné, prodchnuté vírou v Boha, patří k základnímu repertoáru světových umělců. Foto ČTK

Dobová podobenka nijak zvlášť nenaznačuje, že Bedřich Smetana patřil k veselým a vyhledávaným společníkům a oblíbeným tanečníkům. Jako skladatel si však byl vědom své tvůrčí odpovědnosti. I proto je jeho dílo kvalitativně výjimečně celistvé. Nejen v samotné umělecké hodnotě, nýbrž i tím, jakým způsobem se mu podařilo naplnit očekávání českého publika – a to natolik, že v těžkých dobách národa se umělecký a kulturní význam Smetanových kompozic kryl s (jakkoliv druhotně projektovanými) politickými symboly.
Foto ČTK

zhrubnul na úroveň nejen sociálně nižších vrstev. Je obdivuhodné, že v četbě Bible kralické hledali duchovní útěchu lidé z dnešního pohledu formálně velmi málo vzdělaní, poddaní hospodařící na propůjčených polnostech, měšťané z nevelkých měst. K této duchovní posile odkazovalo také jedno z mála novodobých vydání Bible kralické z roku 1940.

Bedřich Smetana

skladatel, klavírista, dirigent, pedagog a hudební kritik,
narozený 2. března 1824 v Litomyšli, zemřel 12. května 1884 v Praze

Rakousko-uherské vyrovnání zmařilo ambice české společnosti na rovnoprávné postavení mezi „státními“ národy Rakouska-Uherska. Ukázalo se, že rakouští a čeští Němci a Maďaři nepřipustí, aby dualismus nahradil trialismus (Rakousko-Česko-Uhersko). Zastoupit tyto zmařené naděje měla kulturní a hospodářská emancipace celé společnosti a s ní i dobudování Národního divadla. Podle hesla: Jsme malý národ bez plnoprávné, ústavní konstitucí zaručené státnosti (jakkoliv chápané jako součást většího, nadnárodního celku), máme však kulturu srovnatelnou s většími národy Evropy.

Důkazem toho mělo být mimo jiné velké divadlo nejen opatřené výjimečnou uměleckou výzdobou, nýbrž nabízející i mimořádně kvalitní díla, která v něm budou inscenována. Jedním z nich byla opera *Libuše* od Bedřicha Smetany, ačkoliv ji původně komponoval pro korunovaci českého krále. Česká společnost očekávala, že František Josef I. splní slib a nechá se korunovat českým králem, k čemuž ale nedošlo. Smetana pak premiéru opery vyhradil pro jinou mimořádnou příležitost. Ta nadešla, až když korunní princ Rudolf navštívil v roce 1881 Prahu (připomeňme, že v té době byl již Smetana hluchý). V dané souvislosti je důležité, že Bedřich Smetana patřil k takzvané rukopisné generaci, která věřila v pravost „staročeských rukopisných památek“ a považovala *Rukopis zelenohorský* za významnou literární památku dokládající vyspělost českého národa v 9. a 10. století, stejně jako *Rukopis králové-*

dvorský za vzácné a významné lexikum ze 13. století. A tak ani výběr námětu původně korunovační opery nebyl ponechán náhodě. Smetana spolu s ostatními věřil v Libušin příběh – vždyť jej ve 12. století zaznamenal Kosmas ve své kronice – a také, jako většina české společnosti, v pravost *Rukopisu zelenohorského*. Z něj autor libreta *Libuše* Josef Wenzig citoval či parafrázoval celé pasáže ve „staročeštině“, jakkoliv vlastní text psal v rodné němčině. Básnickým překladem libreta pověřený Ervín Špindler se musel vzdát veřejného podílu na jeho vzniku. Eufemisticky vyjádřeno: práci pro národ vykonal v utajení. Česká společnost by odmítla za národní považovat operu, jejíž libreto muselo být přeloženo. Připomeňme, že stejně utajený postup zvolil Smetana i u opery *Dalibor*, na níž spolupracoval opět s Wenzigem a se Špindlerem.

Smetana nekoncepce *Libuši* jako repertoárovou operu, považoval ji za slavnostní tableau, určené zprvu ke korunovaci, posléze k slavnostnímu otevření Národního divadla, a i při dalším provozování pouze pro výjimečné události. Tomu podřídil pojetí díla, na rozdíl od pozdějších kritiků včetně mnohých přátel nepovažoval za závalu značně sporý, nerozvíjející se děj. Přestože běžný návštěvník Prozatímního, a tedy i zprvu Národního divadla neměl zkušenost s monumentálními operami, a hrozilo tak, že se bude opakovat neúspěch *Dalibora*, tehdejší posluchači snad opravdu věřili, že na jevišti sledují „hudebně-dramatické uživotnění“ minulosti, díky čemuž uslyší kritice příznačné motivy a dobově nezvyklé orchestrální plochy, upomínající na kompoziční postupy Richarda Wagnera.

Závěrečné proroctví je dodnes považováno vrcholnou část opery, a to jak po ideové, tak i po hudební stránce. Smetana jej koncepce v souladu s Palackého *Dějiny národa českého*. Jednalo se o svým způsobem originální a dobově „moderní“ přístup, kdy propojil svoji uměleckou koncepci a invenci s nejnovějšími výsledky historického bádání. Za vrchol českých dějin Smetana v jednotě s Palackého pojetím historie považoval husitství. Oba ho ve svém díle personifikovali v postavě krále Jiřího z Poděbrad; slovy libreta: *V míru i válce veliký; muž velikán, větší století svého*. Smetana navíc ve své tvorbě citoval a užil motiv husitského chorálu *Ktož jsú boží bojovníci*, a to jak v *Libuši*, tak později v *Mé vlasti*. V obou případech nejenže odkázal k „historické realitě“, k níž se umělecky vztahoval, nýbrž svým kongeniálním zpracováním a užitím povýšil tento motiv na všeobecně srozumitelný hudební symbol, ačkoliv nebyl prvním z českých skladatelů, kteří starodávný chorál citovali. Na Smetanu pak v tomto směru navázali další skladatelé, za všechny připomeňme Antonína Dvořáka, Vítězslava Nováka, Karla Husu...

Dnes se nám budou zdát nepochopitelné názory požadující vynechání proroctví, prý retardující beztoho dlouhou a statickou operu. Nejen posluchači, nýbrž i kritici díla museli dorůst jeho velikosti. Smetana coby hluchý a nemocný tvůrce svoji operu pouze viděl. Večer 11. června 1881 vešel osamocený a znejistělý do budovy divadla, nepozván divadelní správou. Přátelé, kteří se ho ujali, ostudně trapnou situaci zachránili. Korunní princ ho dokonce pozval do královské lóže a přes upozornění na jeho stav se s ním pokusil navázat hovor. *Císařská výsost, odvětil skladatel, jsem tak nešťasten, že neslyším*.

Po požáru z 12. srpna 1881 došlo k obnovení Národního divadla, k jeho slavnostnímu otevření byla po dalších trapných úvahách, zde se nenajde dílo k tomuto účelu vhodnější, opět vybrána *Libuše*. V té době se již Smetanův život pozvolna uzavíral, těžko soudit, zda si skladatel plně uvědomoval význam události, již byl 18. listopadu 1883 přítomen...

Libuše snad není považována za nejlepší Smetanovu operu, možná ani nepatří mezi nejoblíbenější. Teprve první světová válka z ní učinila dílo, v němž národ hledal útěchu a posilu v těžkých časech, v nichž je zřejmé, že jeho existence není samozřejmou jistotou. A to právě pro závěr opery, Libušinu věštbu. Mimořádnému úspěchu a ohlasu se těšila inscenace dirigovaná Václavem Talichem v roce 1938, k jejíž derniéře muselo dojít 2. června 1939 – v době, kdy ohrožení národa dosáhlo netušené výše, aniž si kdo představil, že za okupace mu bude hrozit plná likvidace.

Za druhé světové války nemohla být *Libuše* provedena, nová inscenace ale vznikla ihned po osvobození. Ovšem od roku 1948 opět nemohla být (či jen nebyla?) pět let hrána. Za mimořádnou lze označit inscenaci opery z roku 1968, tedy v době okupace Československa. Středobodem výše zmíněných inscenací bylo závěrečné proroctví, věštba o národě, jenž v dějinách neskoná...

Přepis části libreta (*Libušina proroctví*) s nástinem významu jednotlivých obrazů:

Autor libreta vycházel z tehdy moderního pojetí dějin Františka Palackého – ani on, spolu s většinou české společnosti, nepochyboval o pravosti *rukopisů Královédvorského a Zelenohorského*. Ty se staly inspiračním zdrojem celé generace nejen českých umělců. I Smetana věřil, že ve své opeře ztvárňuje sice dávnou, ale pravdivou minulost národa, to, co se skutečně stalo. Ostatně v libretu byly užity citace a odkazy na Rukopisy. Diváci se tak při poslechu opery stávali přímými účastníky dávné, na jevišti však zpřítomnělé minulosti. Palacký jako historik doufal v dějinný vývoj a v to, že minulost zanechává v národě svoji nesmazatelnou stopu, jež utváří moderní společnost. Ve svém díle tedy vyzdvihl ty momenty z historie národa, s nimiž se mohly generace jeho současníků identifikovat. V jeho pojetí to byly zejména „velké“ osobnosti dějin.

(Přepis libreta, včetně dobového pravopisného úzu, užití kurzivy, závorek a změny velikosti písma, kromě vložených závorek s čísly na odkaz. V komentářích je podán výklad jednotlivých obrazů, pro snazší orientaci jsou odkazy číslované).

(V popředí v zanícení *Libuše* s očima a rukama pozdviženýma postoupí vpravo)

Libuše (s nadšením):

Bohové mocní!

*Za tento šťastný den dík budiž vám!
A vy se s oblaků usmíváte tak laskavě!
Vy rukou kynete do temné dálky,
tak jako byste chtěli tím snad říci, že drahý národ můj
tak krásných dnův se ještě dočeká!
Ha! ký to obraz čarovného lesku z lůna mraků se jeví zmámenému zraku!*

(Ostatní polohlasem)

*Tiše, tiše! Věštbám nakloňte sluch!
Budoucnost odhalí věštný duch!*

(V pozadí jeviště zvedne se opona a kolem Libuše kráčejí nejslavnější postavy českých a moravských dějin. Všichni naslouchají s utajeným dechem.)

Obraz I. BŘETISLAV A JITKA.

Libuše (obrácena k pozadí)

Tam kráčí rek, jenž zemi sesterskou dal koruně (1), mohutnou ranou dobyl své nevěsty (2), zachránil svaté tělo (3) a zaplašil mrak děsný v západu (4)!

1) Kníže Břetislav (1002–1055), jenž „znovu připojil“ Moravu k Čechám, díky tomu vznikl na středověké poměry velký „státní útvar“.

2) Ač jako syn pradleny Boženy (viz pověst o Oldřichovi a Boženě) ne zcela urozeného rodu, získal vznešenou nevěstu (viz pověst o Břetislavovi a Jitce), díky níž pro budoucnost legitimizoval rod Přemyslovců.

3) Z Polského knížectví přivezl ostatky svatého Vojtěcha, patrně aby usnadnil povýšení biskupství na arcibiskupství, což se ale nepodařilo.

4) Uchránil lenní samostatnost knížectví.

Obraz II. JAROSLAV ZE ŠTERNBERKA.

A hle! Zas nová bouř se valí blíž od východu, kolkolem temno šíříc!

*Aj, tu Jaroslav jak orel letí, tvrdou ocel na mohutných prsech,
pod ocelí chrabrost, udatenství, pod helmicí velebystrý věhlas,
jarota mu z žhavých zraků plane!*

Ha! rozplašen a zničen děsný mrak!

Palacký věřil, že Jaroslav ze Šternberka se významně podílel na porážce Mongolů, kterou jim údajně uštědřil král Václav I. v roce 1241. Mongolové sice pronikli z Polska na Moravu, patrně ji poplenili, ale nesvedli zde bitvu, v níž by byli poraženi. Celý obraz se zakládá na omylu a vychází z víry v Rukopisy.

Obraz III. OTAKAR II., ELIŠKA A KAREL IV.

Aj, tamo zástup chrabrých velmožů přichází blíž. Bud' vítán mi, ó, pane vládnoucí od moře k moři (1), měst původci a lidu přáteli (2)!

I tebe vítám, paní šlechtná (3), miláčku národa, kterémus ne krále, otce zrodila (4), jenž Čechům chléb osvěty při vlastním stole dal (5)!

Palacký jako protestant věřil v určité hodnoty, jež projektoval i do „velkých“ postav minulosti. Přemysl Otakar II. (1233–1278) mu byl nejen králem, který vládl od Baltu po Jadran (1), ale i zakladatelem měst a garantem jejich práv (2), z nichž se postupně rodily další svobody nejen měst, nýbrž i jednotlivců.

Eliška Přemyslovna, poslední královna z přemyslovského rodu (3), matka miláčka národa, tedy Karla IV., Otce vlasti (4), jenž v roce 1347/48 založil univerzitu (5).

Obraz IV. ŽIŽKA, PROKOP VELIKÝ A HUSITÉ.

*Však slyš! Jak meluzína hučí zlá! A hromy bouří strašlivé,
nebem blesky křížují, strom se kácí s vrchu skal!
Zem celá kolem kol se otřásá až v útrobu svou, jen oni pevně jdou!
Jako rolník zralé klasy, národa tak vrahy kácí.
Jím v řadách plane svaté pomsty žár,
celému světu nesou vznik i zmar!*

Vrcholem českých dějin bylo dle Palackého husitské hnutí, zejména podstata jeho učení, které vnímal jako svobodu vyznání a odmítání dogmat. Jakkoliv se o jeho pojetí vedou diskuze, tento pohled na českou reformaci převzal a rozvinul Masaryk v *České otázce*, a je známý také z dalších textů ke sporu o smysl českých dějin.

Obraz V. JIŘÍ Z PODĚBRAD.

A hle! Ted' v mlhách sotva utvořených poslední září rek (1), jenž z národa na trůn byl povolán (2)!

V míru i válce veliký; muž velikán, větší století svého, muž ducha sokem obdivovaného (3)!

Co dál! – to mlha oku zahaluje a mnoho skrývá zkalenému zraku, tajemství hrozná – prokletí (4)! Však necht' se stane cokoliv, to cítím v nejhlubší mých řader hloubi:

Můj drahý český národ neskoná, on pekla hrůzy slavně překoná!

Radikální husité byli poraženi u Lipan. V tehdejší pojetí však nemohla tato porážka zastínit to velké, co dali husité lidstvu. Proto Palacký vyzdvihl osobnost a vládu Jiřího z Poděbrad (1), jenž byl jako jediný český král zvolen z řad zemské šlechty (2). Kvůli tomu měl Jiří problémy s legitimitou své vlády, a proto prosazoval projekt mírového soužití evropských křesťanských panovníků, mylně považovaný za předchůdce projektu Evropské unie. Byl sice respektovanou osobností, avšak jako panovník nebyl plně uznáván (3).

Palacký se ne snad jako historik, nýbrž spíše jako politik protestantského vyznání neidentifikoval s některými činy panovníků habsburské dynastie, navíc katolického vyznání; proto své dějiny zakončil v roce 1526, tedy před zvolením Ferdinanda Habsburského českým králem a následnými událostmi, jako například bitvou na Bílé hoře (4). Někteří vykladači jeho díla, a tedy i českých dějin, to mylně považovali za odsudek této dynastie.

Co dál! – to mlha oku zahaluje a mnoho skrývá zkalenému zraku, tajemství hrozná – prokletí!

Však necht' se stane cokoliv, to cítím v nejhlubší mých řader hloubi:

Můj drahý český národ neskoná, on pekla hrůzy slavně překoná!

Obraz VI. KRÁLOVSKÝ HRAD PRAŽSKÝ.

Všichni: Národ český neskoná, on pekla hrůzy slavně překoná!

Sláva! Sláva!

Plzeňská filharmonie a Chuhei Iwasaki

Plzeňská filharmonie, dříve Plzeňský rozhlasový orchestr, je těleso s dlouhou tradicí a skvělým renomé a je orchestrem žádaným na jevištích v České republice i v zahraničí. Orchester podniká četná zahraniční turné a vystupuje na prestižních pódii Evropy a USA. Jmenujme například haly Gasteig v Mnichově, Liederhalle ve Stuttgartu, Alte Oper ve Frankfurtu, Brucknerhaus v Linzi, Stadthalle ve Vídni, Mercedes-Benz Arena v Berlíně, Tonhalle v Curychu nebo Rudolfinum a O2 arénu v Praze. V srpnu 2017 vystoupila v novém sále Elbphilharmonie v Hamburku. Plzeňská filharmonie je také držitelkou Umělecké ceny města Plzně za rok 2014 a 2015 v kategorii výjimečná kulturní událost roku, konkrétně za koncert k Roku české hudby 2014 v plzeňské katedrále sv. Bartoloměje, při němž uvedla *Rekviem* od Antonína Dvořáka, a za projekt *Umělec a totalita*. V roce 2017 získal ocenění Umělecká cena města Plzně šéfdirigent Plzeňské filharmonie Tomáš Brauner za mimořádný umělecký počín pro umělce nad 30 let, jednalo se o nastudování Dvořákova oratoria *Stabat Mater* s Plzeňskou filharmonií a Českým filharmonickým sborem Brno. V posledních sezonách s Plzeňskou filharmonií vystoupili mimo jiné Tai Murray, Pascal Rogé, Lilya Zilberstein, Juliane Banse, Sergej Nakarjakov, Anne Queffélec, Jeremy Menuhin či Gautier Capuçon. V současné sezóně se objevují v dramaturgii souboru sólisté, jako jsou Michaela Fukačová, Julian Pflugmann, Nikita Borisov-Glebsky nebo Gabriela Demeterová. V minulosti to byli také Ramon Vargas, Montserrat Caballé a také řada vynikajících dirigentů jako sir Charles Mackerras, Václav Talich, Jiří Bělohlávek nebo Libor Pešek. Orchester pravidelně natáčí pro Český rozhlas, a pokračuje tak v tradici z let 1946 až 1993 (Plzeňský rozhlasový orchestr). Pro další labely v poslední době natočil operu *Den dobročinnosti* Bohuslava Martinů, která získala několik prestižních ocenění, Rapsodie Antonína Dvořáka nebo *Kompletní dílo pro violoncello a orchestr* Bohuslava Martinů (Petr Nouzovský & Tomáš Brauner), které vyšlo u hudebního vydavatelství Dabringhaus und Grimm a získalo ocenění Classic Prague Awards 2017 v kategorii nahrávka roku. Od roku 2013 je Plzeňská filharmonie pořadatelem festivalu Smetanovské dny. Jejím šéfdirigentem je od roku 2018 Ronald Zollman.

Chuhei Iwasaki se narodil v roce 1987 v Tokiu. Od roku 2014 je profesorem na Pražské konzervatoři (dirigent smyčcového orchestru) a šéfdirigentem Filmové filharmonie. Chuhei Iwasaki je absolutním vítězem soutěže Concerto Bohemia 2016 s orchestrem Prague Conservatory Modern. V roce 2017 byl vybrán do hlavního kola Mezinárodní soutěže mladých dirigentů G. Fitelberga v polských Katovicích. V květnu 2018 debutoval na mezinárodním hudebním festivalu Pražské jaro s Filharmonií Hradce Králové.

Dirigent Chuhei Iwasaki

Pod taktovkou Chuhei Iwasakiho zazní v hudebně-literárním pásmu Nejen Mnichov 1938 mimo jiné zřídka uváděná Symfonická báseň Jaroslava Ježka, premiéra skladby Vlasti! Jaroslava Křičky či finále ze Smetanovy opery Libuše, doplněné o vizuální uměleckou projekci. Jedná se o tvůrčí a interpretační úkol náročný nejen pro dirigenta a orchestr, ale i pro další zúčastněné umělce: Ivanu Veberovou, Romana Janála a všechny, kdo se na Fakultě designu a umění Ladislava Sutnara ZČU podíleli na přípravě vizuální projekce a při večerní premiéře ji zrealizují.

Sopranistka Ivana Veberová

Průvodce večerem Svatopluk Schuller

Barytonista Roman Janál

Nejen Mnichov 1938, ale i Sutnarka – Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara ZČU

Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara Západočeské univerzity v Plzni („Sutnarka“) je mladá umělecká škola otevřená současným trendům na poli designu a užitého umění. Zakotvení v tradici jí dává návaznost na odkaz významného plzeňského rodáka a mezinárodně uznávaného českoamerického designéra Ladislava Sutnara.

Osudový rok 1938

V seznamu osudových osmiček novodobé historie našeho státu nepůsobí rok 1938 tak výrazně jako osmičky ostatní. Založení státu T. G. Masarykem v roce 1918, komunistický puč v roce 1948 nebo okupace ruskou armádou v roce 1968 jako by pro nás vyznačovaly na cestě historií významnější milníky. To je ovšem pouze zdání dané úhlem pohledu. Mnichovská dohoda otevřela doširoka bránu zlu, které zalomcovalo světem, zachvátilo téměř celou Evropu a už nikdy ji neopustilo. Sotva naše země přestala být kolonií rakouskou, stala se kolonií národně socialistického Německa, aby následně skončila v područí kolonialismu ruského, z jehož sféry vlivu jsme se dodnes zcela nevymanili.

Meziválečné Československo, jakkoli bylo mladou a malou zemí, patřilo po pouhých dvaceti letech svého svobodného rozvoje už mezi ekonomické i kulturní velmoci. Byli jsme tygrem, briliantem v srdci Evropy. Mnichovskou dohodou se dal do pohybu proces rozsáhlé destrukce státu a společnosti. V roce 1938 nastala destrukce hospodářská, kulturní a morální, s jejímiž důsledky se potýkáme do dnešních dnů. Hitlerova manická expanze přinutila Západ vyzbrojit „hliněného obra“, jak se přezdívalo zaostalému komunistickému Rusku, a tento obr následně okupoval – či osvobodil polovinu Evropy.

Výročí mnichovské dohody není pouze našim významným výročím. Připomíná velmocím, které tehdy podlehly agresivním výhrůžkám, a nejen jim, že zlu se nevyplácí ustupovat a vyklízet prostor. Výročí mnichovské dohody je významný historický mezník, důležitá křižovatka na cestě naší civilizace. Křižovatka, kdy lidstvo ne zvolilo tu nejlepší cestu a následky si nese dlouhé desítky let.

Budova FDULS při komponovaném večeru – Tvůrčí ohlédnutí za únorem 1948. Foto Václav Marian

Nemusí jít jen o makropohled na historii planety, kontinentů či států, ale i v mikrosvětě našich životů jsou „Mnichovy“. Jsou to chvíle, kdy nám zlo nabízí výhody za zradu někoho jiného, ale vlastně vždy za zradu sama sebe. Proto je dobře si připomínat tuto osudovou osmičku v dějinách našeho státu, která otřásla světem více nežli kterákoliv osmička jiná.

Proto se Sutnarka, Fakulta designu a umění Ladislava Sutnara ZČU, zapojuje do tohoto monumentálního projektu o osmičkách v našich dějinách spolu s Plzeňskou filharmonií a Ústavem pro studium totalitních režimů. Po úspěšné únorové realizaci, na které se podílelo větší množství ateliérů naší fakulty, řeší projekt Nejen Mnichov 1938 ateliér Multimediální design, respektive fakultní studio Multilab. Považujeme za důležité, aby těmi, kteří zprostředkují historickou paměť, byli mladí studenti, protože těm, kdo si dějiny nepamatují, je souzeno je opakovat. A to bychom si nepřáli.

*Josef Mištera
děkan Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara ZČU*

Nejen Mnichov 1938 je pro Multilab – multimediální studio Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara ZČU – dalším z řady úspěšných projektů realizovaných společně s Plzeňskou filharmonií a Ústavem pro studium totalitních režimů. Koncept scény i videostopy zrcadlí základní myšlenku komponovaného večera – monumentalitu dějinných zvratů, vzepětí umělců proti zlu. Vizuální projekce, vzniklá pod vedením MgA. Jana Morávka a MgA. Lukáše Kellnera, rovněž reflektuje a podporuje náladu, atmosféru a rytmus jednotlivých skladeb.

*Jan Morávek
vedoucí ateliéru Multimediální design*

Seznam použité literatury:

- BAŤA, Jan Antonín: *Budujme stát: pro 40 000 000 lidí*. Tisk, Zlín 1937.
- DOSTÁL, Jiří: *Jaroslav Křička, život a dílo*. Hudební matice, Praha 1944.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české 1938–1945, sv. 15, [část] a*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007.
- HAVEL, Václav: *Český úděl?*, *Tvář* 1969, č. 2, s. 30–33.
- HOLZKNECHT, Václav: *Jaroslav Ježek a Osvobozené divadlo*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1957.
- HROMÁDKA, Josef: *Masaryk*. Marek, Brno 2005.
- HRONEK, Jiří: *Září třicet osm*. Nakladatelství Jan Voves, Praha 1945.
- JIRÁNEK, Jaroslav: *Smetanova operní tvorba 1*. Supraphon, Praha 1984.
- KOHÁK, Erazim: *Domov a dálava*. Filosofie, Praha 2013.
- KORTE, O. F. (ed.): MARTINŮ, Bohuslav – KOŽENÁ, Magdalena – ČERVENÁ, Soňa – MORAVEC, Ivan: *Selected masterpieces* [zvukový záznam]. Praha: Nadace Bohuslava Martinů, 2001. 4 CD.
- KUNA, Milan: *Václav Talich*. Academia, Praha 2009.
- KUNDERA, Milan: *Český úděl*, *Listy* 1968, č. 7–8, s. 1 a 5.
- KUNDERA, Milan: *Radikalismus a exhibicionismus*, *Host do domu* 1969, č. 15, s. 24–29.
- MÁCHA, Karel Hynek: *Máj*. Československý spisovatel, Praha 1986.
- MARÈS, Antoine: *Edvard Beneš od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Argo, Praha 2016.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: *Česká otázka*. Tiskařské a nakladatelské družstvo Pokrok, Praha 1908.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce*. Ústav T. G. Masaryka – Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha 2005.
- MORAVEC, Emanuel: *V úloze mouřenína*. Filip Trend, Pardubice 2004.
- NOVOTNÝ, Karel: *To kalné ráno*. Dita, Praha 1997.
- PATOČKA, Jan: *Co jsou Češi*. Panorama, Praha 1992.
- RÁDL, Emanuel: *O německé revoluci*. Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha 2003.
- RÁDL, Emanuel: *Útěcha z filosofie*. Mladá fronta, Praha 1969.
- RÁDL, Emanuel: *Válka Čechů s Němci*. Melantrich, Praha 1993.
- RESLER, Kamil: *K počtě zbraň praporu!* Nakladatel Václav Petr, Praha 1945.
- SMETANA, Vít: *Ani vojna, ani mír*. Lidové noviny, Praha 2016.
- TESAŘ, Jan: *Mnichovský komplex*. Prostor, Praha 2014.
- TIGRID, Pavel: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Odeon, Praha 1990.
- VAUGHAN, David: *Bitva o vlny*. Radioservis, Praha 2008.
- WENZIG, Josef: *Libuše. Slavnostní zpěvohra o 3 jednáních*. Fr. A. Urbánek, Praha 1920.

Antisemitismus 1945 – 1989

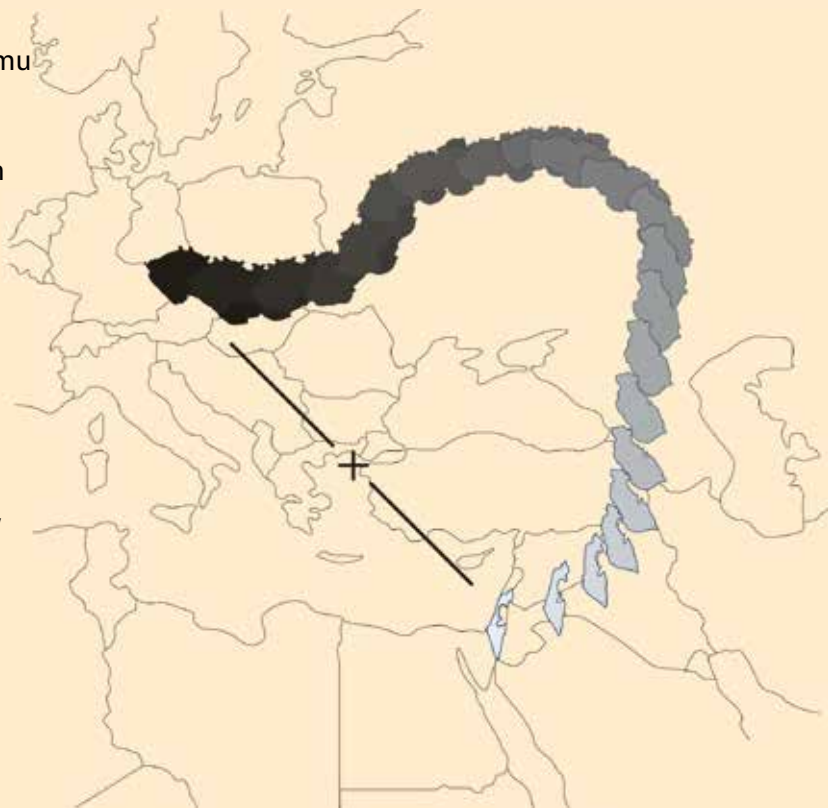
Státní politika proti Židům v Československu

Představujeme novou internetovou aplikaci pro školy, která mapuje proměny antisemitismu v průběhu několika desetiletí.

Předkládaná antologie není jen materiálovým příspěvkem k již už dost široké paletě témat soudobých dějin, ale nabízí možnosti, jak v širší historické perspektivě tematizovat otázku existence xenofobie, především v její státní, oficiální podobě.

Reflektuje hlavně řadu státních politik, které obsahovaly nepřipustné příměsi rasové nebo kulturní xenofobie, a mediální produkci, která tyto státní politiky popularizovala a propagovala.

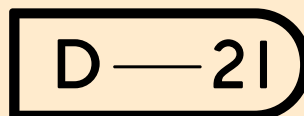
Učitelé v ní najdou antisemitské karikatury z 50. let 20. století, ale i televizní publicistiku z období tzv. normalizace se silným „antisionistickým“ nábojem.

www.antisemitismus4589.dejepis21.cz

ústav pro studium
totalitních režimů

dějepis
v 21.století

**Paměť
národa
Memory
of Nation**

Stalin/Praha-Letná 1/10–9/12

stalin.pametnaroda.cz

